МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української літератури імені Михайла Возняка

РОЛЬ ІВАНА МОГИЛЬНИЦЬКОГО У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ГАЛИЧИНІ

Маґістерська робота

студентки ІІ курсу, групи ФЛОм-21с
спеціальності 014.01 «Середня освіта»
(українська мова та література)
Канюки Марії Василівни

Науковий керівник –
доц. Горблянський Юрій

Львів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП……..3

РОЗДІЛ 1. Історичний контекст Галичини у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. …….....11

1.1. Освітня система Галичини другої половини XVIII – першої половини XIX ст. ……..11

1.2. Життєвий шлях та освітні здобутки Івана Могильницького……...19

1.3. Духовна діяльність о. Івана Могильницького……...26

РОЗДІЛ 2. Головні напрямки культурно-громадської, педагогічної, наукової та публіцистичної діяльності Івана Могильницького…….....34

2.1. Праця «Граматика язика словено-руського» та її резонанс у суспільстві…….34

2.2. Педагогічні праці Івана Могильницького…….....45

2.3. Внесок Івана Могильницького в розвиток галицької культури й освіти та відлуння його діяльності в пам’яті нащадків… …….....55

РОЗДІЛ 3. Спадщина Івана Могильницького та увічнення його пам’яті ……...61

ВИСНОВКИ……..71

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……..74

ВСТУП

Галичина зі своєю багатогранною культурою завжди викликала зацікавлення серед широкого кола дослідників. На території цього регіону мешкають різні етнічні групи, цей регіон зберігає багато давніх українських традицій та звичаїв, і це завжди визначало його особливості упродовж віків.

Історія Галичини свідчить про її складну історичну долю, де протягом багатьох століть відбувалися численні зміни в політичній, соціальній і культурній сферах. Чужоземне панування залишило свій відбиток на національно-культурному житті галичан, яке супроводжувалось асиміляційними процесами. У XIX ст. спостерігається значний розвиток культури та освіти, який відзначився формуванням національної свідомості на теренах Галичини. Насамперед цей період характеризується активними зусиллями у розвитку культурного життя українців.

У колі науковців зацікавлення цим регіоном завжди був інтенсивним, завдяки цьому відкриваються щоразу нові сторінки та аспекти для подальшого вивчення. Дослідження освіти Галичини – це можливості й перспективи для кращого розуміння цього періоду в контексті історії України. У той час на ниві культурної історії Галичини засяяли імена визначних особистостей, які зробили вагомий внесок у розвиток галицької освіти й культури загалом. Серед них вирізнялися поети, письменники, священники, громадські діячі, чия діяльність була спрямована на національно-культурне відродження життя українського населення. Їх світогляд, думки, ідеї проклали шлях до культурного розвитку, що своєю чергою сприяло збереженню неповторної та унікальної культурної спадщини України.

Іван Могильницький – одна з ключових постатей західноукраїнського регіону, особистість, яка залишила свій неповторний слід в історії Галичини. Його діяльність та вплив на освіту відіграли істотну роль у формуванні національного питання українського народу. Отож ґрунтовне вивчення різних аспектів його діяльності зумовило ***актуальність*** цього дослідження.

Об'єкт дослідження – постать Івана Могильницького, його наукові праці.

Предмет дослідження – роль і місце Івана Могильницького та його діяльності у розвитку галицької культури й освіти.

Особистість Івана Могильницького завжди зацікавлювала багатьох науковців, які у своїх працях намагалися всебічно вивчати його життя та діяльність. Про нього, як про одного з представників українського національного відродження в Галичині, написано чимало, оскільки його діяльне життя було надзвичайно багатогранним.

Одним з перших дослідників спадщини культурно-громадського діяча був Михайло Возняк, який упорядкував книги «Філологічні праці Могильницького»[1], «Студії над галицько-українськими граматиками XIX ст.»[2], а також статтю «Як пробудилося українське народнє життя в Галичині за Австрії»[3].

Вивчення історичного контексту Галичини під владою Австрійської імперії зумовили краще розуміння становища західноукраїнських земель, політики австрійських правителів на цих теренах та, відповідно, діяльності

---

[1] Возняк М. Філологічні праці І. Могильницького // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1910. – С. 1-9.

[2] Возняк М. Студії над галицько-українськими граматиками XIX ст. // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1910. – С. 75-146.

[3] Возняк М. Як пробудилося українське народнє життя в Галичині за Австрії // Видавнича спілка «Діло». – 1924. – 178 с.

громадських діячів. Про це писали, зокрема, Віталій Русанівський[4] і Тетяна Панфілова[5]. Так, Т. Панфілова висвітлює наслідки правління Марії-Терезії та Йосифа II. Про початок національного відродження та внесок визначних діячів на західноукраїнських землях у першій половині XIX ст. писали Л. Потапюк[6], Ф. Стеблій[7], М. Стухляк[8].

Мовне питання було не менш важливим в контексті культурного розвитку Галичини. Микола Лесяк у монографії «Становлення та розвиток української літературної мови в Галичині»[9] на основі галицьких рукописів та інших архівних матеріалів висвітлив розвиток української мови впродовж ста років. Він розглянув, зокрема, становлення правописних норм і лінгвістичної термінології. Окрім нього, мовне питання висвітлювали І. Райківський[10], В. Статєєва[11].

---

[4] Русанівський В. Історія української літературної мови. – АртЕк, 2001. – 392 с.

[5] Панфілова Т. Соціально-економічні та національно-політичні реформи в Австрійській імперії на зламі XVIII – XIX ст. та їх вплив на зародження структур українського громадянського суспільства // Історичні студії. 2013. С. 29-35.

[6] Потапюк Л. Початки національного відродження на західноукраїнських землях в першій половині XIX ст. // Історико-педагогічний альманах. – 2009. – Вип. 1. – С. 87-92.

[7] Стеблій Ф. Предтечі «Просвіти» // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2010. - Вип. 19. - С. 7-20.

[8] Стухляк М. Іван Могильницький – видатний діяч українського національного відродження // Збірник тез доповідей XV наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. Тернопіль, 2011. – С. 300.

[9] Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. – 732 с.

[10] Райківський І. Розвиток українського мовознавства в Галичині в першій третині XIX ст. // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2005. – Вип. 9. – С. 3–14.

[11] Статєєва В. Назви на позначення території України, українців, української мови в європейських джерелах XIII – XVIII ст. // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Філологія. Соціальні комунікації / редкол.: В.В. Барчан (відп. ред.), Ю.М. Бідзіля, Н.П. Бедзір та ін. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2013. – Вип. 1 (29). – С. 263–272.

До питання розвитку освіти звертався Богдан Ступарик у монографії «Шкільництво в Галичині». Його праця – це ґрунтовне дослідження освіти впродовж 1772 – 1939 років. Протягом цього тривалого часу в системі освіти відбувалися значні зміни, які не могли не викликати загострення відносин між владою та населенням, котре потерпало від утисків та денаціоналізації.

Чільне місце серед праць, пов'язаних із Могильницьким, займають аналіз його педагогічного доробку, зокрема найвідомішої праці «Граматика язика словено-руського».

Осип Маковей у праці «З історії нашої фільольогії» висвітлив три найвідоміші галицькі граматики – Івана Могильницького, Йосифа Левицького та Йосифа Лозинського. Крім нього, «Граматику язика словено-руського» досліджувала Г. Мацюк[12], В. Понкратова[13], О. Заневич.

Передмовою до «Граматики є «Відомість о руськім язиці», яку проаналізував український мовознавець, доктор філологічних наук, Василь Грещук. У своїй роботі він відзначив, що праця Могильницького – «перша українознавча лінгвістична розвідка в Галичині»[14].

Окремо варто виділити праці, автори яких зосередилися на духовній діяльності Могильницького, його ролі як священника та духовного проповідника. До питання зародження духовно-просвітницького руху звертався

---

[12] Мацюк Г. Доба просвітництва в лінгвославістиці: ідеї універсалізму в нормативному описі української та польської мов // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. – Вип. 24. – 2011. – С. 132-137.

[13] Понкратова В. Генезис та еволюція категорії роду іменників у давніх граматиках української мови (XVI – перша половина XIX ст.) // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія: Філологія. Мовознавство. – 2015. – Т. 255. – Вип. 243. – С. 82-87.

[14] Могильницький І. Ведомость о Русском Языке / підгот., вступ. ст. і прим. В. Ґрещука; Прикарпат. ун-т імені Василя Стефаника, Ін-т українознавства. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 130 с.

дослідник Роман Бліхарський у статті «Українська релігійно-церковна преса в Галичині періоду Австрійської імперії (1804-1867 рр.): зародження та ідейно-тематичні домінанти»[15].

Іван Могильницький відзначився і як засновник Товариства греко-католицьких священників, яке активно вивчали впродовж довгого часу, зокрема історики О. Дуднік[16], Я. Оленич[17], І. Пилипів[18].

Статті дослідниці Олени Слободянюк[19] присвячені розвитку освіти в Східній Галичині, як один із напрямів діяльності греко-католицького духовенства. Вона також є автором статті «Внесок І. Могильницького у розвиток націєтворчих процесів в Україні»[20].

Будучи ревним греко-католицьким священником, І. Могильницький особливу увагу приділяв релігії, адже розумів, що вона посідає одне з перших

---

[15] Бліхарський Р. Українська р елігійно-церковна преса в Галичині періоду Австрійської імперії (1804 – 1867 рр.): зародження та ідейно-тематичні домінанти // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. - 2015. - Вип. 5. - С. 62-75.

[16] Дуднік О. Перемиський осередок українського національного відродження на початку XIX ст. у довідкових виданнях // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. - № 4. - С. 39–49.

[17] Оленич Я. Формування дослідницького інтересу в української наукової громадськості східної Галичини до слов'янознавства (кінець XVIII ст. – 1830-ті рр.) // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. - 2015. - Вип. 16(1). - С. 90-97.

[18] Пилипів І. Становлення богословської освіти греко-католицької церкви в першій половині XIX ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2016. – Вип. 2, ч. 2. – С. 122–126.

[19] Слободянюк О. І. Могильницький – провісник національного відродження Галичини // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць. – 4 (70). – С. 10-13.

[20] Слободянюк О. Внесок І. Могильницького у розвиток націєтворчих процесів в Україні // Інтелігенція і влада. Вип. 40, ч 1. – 2019. – С.178-186.

місць в житті людини. Вивченням впливу церкви на освіту займалося немало дослідників. Варто згадати про статтю Івана-Павла Химки «Греко-католицька церква і національне відродження в Галичині 1772-1918»[21], праці І. Захаркевич[22], М. Циб[23]. Про релігійний чинник у процесі виховання писала О. Рудакевич[24].

Однією з останніх праць, присвячених Івану Могильницькому був збірник статей, матеріалів та документів під авторством Михайла Кріля «Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст.»[25]. У цій праці осмислена історична роль постаті Івана Могильницького, його життєвий шлях, подана коротка бібліографія праць та заходи щодо вшанування його пам'яті.

Міхаель Мозер, професор мовознавства Інституту славістики Віденського університету, видав збірку наукових розвідок, присвячених дослідженню історії української мови від найдавніших часів до сьогодення. У його «Причинках до

---

[21] Химка І.-П. Греко-католицька церква і національне відродження у Галичині 1772-1918. – Львів: Ковчег, 1993. – С. 73-107.

[22] Захаревич І. Роль греко-католицького духовенства у національно-релігійному русі в Галичині в середині XIX ст. // Болісні травми минулого: історична правда та імперативи сумління: матеріали XVI Міжнародної наукової конференції (Львів, 12-13 квітня 2015 р.) / упоряд.: Я. Кіт. – Львів: Український католицький університет, 2015. – С. 40-51.

[23] Циб М. Отець Іван Могильницький – провісник національного відродження Галичини. [Електронний ресурс] //Дрогобицька Духовна семінарія. Офіційний сайт. – Режим доступу: http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2011/739-john-mohylnytskyy-creator-of-national-revival-in-galicia.html

[24] Рудакевич О. До питання про основи української національної освіти: релігійний чинник у виховному ідеалі // Оргкомітет – 2022. – С. 155-159.

[25] Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – 168 с.

історії української мови»[26] підтверджується важливість української мови, показується її становище на міжнародній арені.

На особливу увагу заслуговують праці Михайла Кріля, який доклав чимало зусиль для того, аби увіковічнити в історії постать Івана Могильницького. Він є автором ряду статей: «Служіння церкві і народу: з нагоди 180-ї річниці пам'яті Івана Могильницького»[27], «Могильницький Іван»[28] та «Український будитель Іван Могильницький»[29].

На жаль, висвітлити всіх дослідників життя та діяльності Івана Могильницького не дозволяє обсяг роботи. Але, незважаючи на це, навіть вищезгадані праці свідчать про зацікавлення цією постаттю. У цій праці досліджуємо більш докладно праці І. Могильницького, його світогляд і вплив на історію Галичини та всієї України.

Мета магістерської роботи – дослідити та проаналізувати внесок Івана Могильницького у розвиток галицької культури та освіти.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати освітню систему Галичини в другій половині XVIII- першій половині XIX ст.;
- описати життєвий шлях і освітні здобутки Могильницького;
- дослідити духовну діяльність І. Могильницького;

---

[26] Мозер М. Причинки до історії української мови /вид. третє, поправл.; за заг. ред. Сергія Вакуленка. – Вінниця: Нова книга – 2011. – 848 с.

[27] Кріль М. Служіння церкві і народу: з нагоди 180-ї річниці пам'яті Івана Могильницького // Парадигма sacrum &profanum у літературі та культурі. – Дрогобич, 2011. – Вип. 5. – С. 128-134.

[28] Кріль М. Могильницький Іван //Енциклопедія Львова. – Львів, 2012. – Т. 4. – С. 672-673.

[29] Кріль М. Український будитель Іван Могильницький (до 235-ої річниці з дня народження)// Педагогічна думка (Львів). – 2013. – № 2. – С. 16-22.

- проаналізувати працю «Граматика язика словено-руського» та її вступ «Відомість о руському язиці»;
- охарактеризувати педагогічні праці І. Могильницького: «Буквар словено-руського язика», «Катехизм», «Правила школьнії»;
- висвітлити внесок І. Могильницького у розвиток галицької культури та освіти;
- визначити значення культурної спадщини І. Могильницького та етапи увічнення його пам'яті.

У процесі дослідження ми послуговувалися інструментарієм історико-культурного, герменевтичного та біографічного методів дослідження.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаної літератури (57 позицій). Загальний обсяг роботи – 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ГАЛИЧИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

1.1. Освітня система Галичини другої половини XVIII – першої половини XIX ст.

Історія Галичини є свідченням того, що на українських землях постійно тривала боротьба за українську мову, школу, всупереч численним викликам і перешкодам. Ця боротьба пройшла крізь складні історичні етапи і охоплювала в собі спротив проти тисків, заборон, репресій збоку різних володарів, які контролювали цей регіон.

Українська мова та освіта завжди відігравали ключову роль у збереженні національної ідентичності. Українці Галичини вперто вистояли всупереч усьому, аби українська мова могла вільно звучати. Ця боротьба для збереження української мови та освіти продовжується і в сучасному світі, де українці досі боряться за збереженням своєї мовної та культурної спадщини.

Польська окупація спричинила культурну кризу, адже в школах було введено польську мову, українці втратили можливість впливати на політичне життя. Політика полонізації та окатоличення спричинила занепад мови, втрату культурної ідентичності, поступовий розкол суспільства, а також і релігійні конфлікти. Велика кількість українського населення, бувши не в змозі протистояти польському впливу, зреклися рідної мови та віри. Загалом період польського панування на західноукраїнських землях відзначився значним впливом на історію і культуру цього регіону.

Михайло Грушевський, характеризуючи становище Західної України, відзначив: «У всіх трьох верствах, що мали якийсь вплив і значення політичне, культурне або економічне, серед шляхти, міщанства і духовенства –

український елемент в Західній Україні був відтиснений на далекий план, подавлений, розбитий і засуджений на повільну національну смерть. Народна ж українська маса, позбавлена всякого голосу й значення в політичнім житті, в сім часі підпала цілому ряду економічних і правових ограничень, тяжкому процесови закріпачення, що зробило з неї панський робітничий інвентар. В тодішнім національнім рахунку вона не грала ніякої ролі»[30].

У другій половині XVIII ст. відбулась одна з важливих історичних подій, яка відкрила нову сторінку в історії України. У 1772 році відбувся перший поділ Речі Посполитої і в результаті Галичина відійшла до складу Австрійської імперії. Таке рішення було прийнято в контексті розподілу Польщі між Російською, Австрійською імперіями та Пруссією. Це призвело до значних територіальних, політичних та соціокультурних змін у регіоні, а також вплинуло на подальшу історію Центрально-Східної Європи. Варто зауважити, що це був складний етап в історії західноукраїнських земель, оскільки усі сфери життя українців опинились під Австрійським контролем аж до 1918 р.

Одним із найбільш негативних чинників ускладнення життя галичан була панщина. Іван Франко писав: «Певна річ, панщина не була якимось народним руським лихом, що гнобило самих тільки русинів… Та для нас, русинів, вона була подвійним лихом – і громадським (суспільним), і національним. Ми, русини, особливо в Галичині, здавен-давна була хлопська нація. Майже все, що піднеслося понад хлопа, – чи то шляхта, чи міщани, – все те за польських часів зробилося поляком: за Австрії зразу німцем, а пізніше знов поляком. При руській мові, при руській народності лишились тільки прості чорні хлопи і вбогі та маловчені сільські священники. Вищі духовні, єпископи та каноніки говорили й писали по-польськи або по латині… Австрійський уряд діставши

[30] Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні XVI-XVII віці // Київ; Львів, 1912. – С. 13.

під свою власть Галичину, швидко мусив побачити, що се не чисто польський край, що тут обік Поляків жиють також Русини»[31].

Незадовго до цього, у 1740 році, на австрійський престол зійшла Марія Терезія, чиє правління було чи не найуспішнішим в історії всієї Австрійської імперії. Оточивши себе здібними людьми, вона провела ряд реформ, її правління часто називають «золотим століттям». Йосиф II, її син, також був видатним правителем, який доклав чимало зусиль для того, аби Австрійська імперія процвітала. Їхнє правління прийнято називати «добою освіченого абсолютизму», оскільки вони зосереджували увагу на покращенні життя підданих та модернізації імперії. Насамперед, зміни стосувалися адміністративних, політичних, економічних та культурних питань. Освітні реформи сприяли створенню нових навчальних закладів, це підвищувало рівень освіченості суспільства.

Територія Галичини була окремою австрійською провінцією під назвою Королівство Галичини і Лодомерії. Маючи статус коронного краю, ці землі мали такі ж права, як і решта австрійських територій. Львів став центром Королівства, а також важливим адміністративним та культурним осередком. Керував цими землями намісник, призначений австрійським імператором. Як слушно підкреслював М. Грушевський: «Австрійське правительство, побачивши, як польська шляхта поневолила український нарід, взагалі задумувало ся над способами, щоб йому допомогти; за Марії Терезії і Йосифа II обмежено власть поміщиків, заводили ся школи з «місцевою мовою» (українською) для селян і міщан, вищі школи для духовенства, що було незвичайно убоге і темне»[32].

---

[31] Франко І. Панщина та її скасованє 1848 р. в Галичині //Друге, попр. вид. Львів,1913 (Літературно-наукова бібліотека). С. 219-220.

[32] Грушевський М. Ілюстрована історія України / Михайло Грушевський. – Репр. відтворення вид. 1913 р. – Київ: [б.в.], 1990. С. 239.

Перебування Галичини під владою монархії Габсбургів мало важливе значення для розвитку освіти на західноукраїнських землях. До цього польське панування відзначалось утисками українців в освітній галузі. Українське народне шкільництво в Галичині до 1772 року мало такі осередки як: Львівська братська школа, народна школа при Василіанській гімназії у Дрогобичі, декілька монастирських шкіл. Діяли і парафіяльні школи в яких викладали дяки.

1777 рік став роком проведення реформи народної школи. Ця реформа встановлювала створення трьох типів народних шкіл, а саме:

- однокласні парафіяльні, де навчання велося рідною мовою;
- трикласні (тривіальні), де навчання велося польською або німецькою мовами;
- чотирикласні, із німецькою мовою.

У тривіальних школах було 3 курси: підготовчий (2 роки навчання), перший клас (2 роки) та другий клас (4 роки). Насамперед, тут вивчали польське та німецьке письмо, читання, граматику польську та німецьку, переклад з цих мов, а також катехизм. Кожний клас мав відповідну програму навчання.

У 1776 році у Львові було створено Крайову шкільну комісію, проте, її діяльність гальмувалась незнанням становища шкільництва в регіоні. Для того щоб підвищити освітній рівень населення, священники виголошували проповіді про важливість освіти та її вплив на піднесення культурного рівня в цілому. Проте, і чисельність галицького духовенства, яка належить до найосвіченішої верстви, була незначною.

Зійшовши на престол у 1780 році, Йосиф II провів ряд реформ для покращення стану культури, особливо зосереджуючись на освіті. Також однією із перешкод була мова викладання, тому статут від 22 березня 1787 р.

визнав українську мову як крайову. На жаль, відомостей про те, чи з'явились школи з українською мовою викладання немає.

Кількість учнів почала зростати лише після скасування панщини у 1848 році. У 1783 році було видано декрет, який передбачав створення духовної семінарії, де навчання мало б проводитись рідною мовою. Наступного року було відкрито Львівський університет з латинською мовою навчання, в якому на богословському та філософському факультетах українська мова була дозволена. Йосиф II створив особливі фонди, які мали на меті відкривати нові школи при церквах, а також забезпечувати дітей підручниками.

Іван Франко позитивно оцінював культурну діяльність Йосифа II: «Се перший раз по довгих століттях могучий монарх не тільки допустив руську, людову мову до викладів у вищій школі, але сам упімнувся о її заведенні, сам наказав її уживання. З сих декретів бачимо тільки одно: цісареві Йосифові не ходило о знімечення всіх народів, а попереду усього о просвіту та піднесення темних, і він розумів се добре, що до сеї цілі найпростіше провадить наука на рідній людовій мові. Та на даль самі вчені тодішні Русини не розуміли сего. Вони виховували ся, говорили й думали по польськи, в урядових справах говорили й писали по латині або по німецьки, а руськими буквами знали друковані тілько церковні книги. Мову простого люду, підданих вони розуміли і вживали інколи в розмові з тими людьми, але їм у голові не містило ся, або можна було тою мовою говорити про вчені речі та писати книжки»[33].

У 1790 році завершилося правління Йосифа II, який не залишив прямих спадкоємців; новим імператором став Леопольд II, його молодший брат. Він також заявив про себе як талановитий та освічений монарх, бо, як і його попередники, здійснював реформування в галузі шкільництва. Його

[33] Франко І. Панщина та її скасованє 1848 р. в Галичині... Львів, 1913. – С. 223.

правління відбувалося під гаслом «Pietate et concordia», тобто «побожністю та згодою».

Останнє десятиліття XVIII ст. відзначається створенням сільських шкіл, які, на жаль, впродовж всього існування зазнавали полонізації. У 1792 році новим імператором стає Франц II, який, попри зусилля своїх попередників, обмежує розвиток українського шкільництва. Станом на 1798 рік в Галичині була 1 нормальна школа, 9 головних, 3 тривіальні, 18 окружних, 102 міські школи. Діяло 114 сільських школи. Найпоширенішими мовами навчання залишались польська та німецька, зрідка – українська.

Розвиток шкільництва в першій половині XIX століття відзначився неабиякими важливими змінами. Насамперед варто згадати про закон «Політична устава шкільна», виданий у 1805 році. Відповідно до нього, повинні були створюватись парафіяльні школи у тій місцевості, де був парафіяльний священник. Школи могли бути трьох типів: тривіальні, головні та реальні. У цьому законі йшлося і про підготовку вчителів, передбачалися щорічні педагогічні курси. Було сформульовано права та обов’язки вчителів, серед яких: знання предмета, добре вміння читати, писати, обов’язкове знання німецької. Але в законі нічого не йшлося про українську мову, тому панівними мовами все ще залишалися німецька та польська.

Якщо у тривіальній школі є одне приміщення для навчання, то, відповідно, повинен бути один вчитель, якщо ж приміщень є більше, то вчитель може мати помічників. У головних школах кількість учителів відповідає кількості класів. На одного вчителя розраховували не більше 80 дітей.

«Політична устава шкільна» проголошувала, що діти мають вивчати німецьку мову, граматику переважно методом механічного запам'ятовування, учні повинні були бути слухняними, чесними, покірними.

Позитивним для українців Галичини була цісарська постанова, видана 1818 року, яка передбачала запровадження навчання українською мовою.

Протягом першої половини XIX ст. парафіяльні школи були найпоширенішими, в них викладали дяки та священники. Трохи менше було тривіальних шкіл, які діяли в містечках. У містах переважали нормальні школи, де кожен клас мав свого вчителя. Станом на 1845 рік в Галичині було нормальніх шкіл – 31, тривіальних і парафіяльних – 1718, 23 дівочі. Відвідували школи лише 14% дітей шкільного віку.

Поступово національна свідомість українців починає пробуджуватися. На літературну ниву виходять видатні діячі, у творах яких відображається ідея рівності та свободи. Одним з таких появ була «Руська трійця» - Маркіян Шашкевич, Яків Головацький та Іван Вагилевич. Метою цього об'єднання було підвищення культурного рівня українців. «Руська трійця» сприяла розвитку української мови, літератури, мистецтва та культури. Вона впливала на підтримку та популяризацію української літератури серед народу. Діяльність «Руської трійці» спонукала українців до самоусвідомлення, патріотизму та відродження їхньої духовної спадщини.

Знаковою подією в історії Галичини була «Весна народів» 1848 р. У той час у Львові було створено «Головну Руську раду», яка мала на меті підвищувати освітній рівень населення, розширювати сферу вживання української мови. У жовтні того ж року відбувся Собор руських вчених і любителів освіти народної, це було зібрання інтелігенції, яка прагнула відродити культурне життя Галичини. Сферами їхньої діяльності були право, географія, історія, природознавство, богослов'я, філософія, економіка українська мова та література. Також вони прагнули запровадити єдину

граматику з українською мови для всього українського населення, створити товариство, яке би займалось охороною культурних пам'яток України.

Великим досягнення цього Собору було заснування товариства «Галицько-Руська Матиця», учасники якого боролися за створення українських шкіл, видання україномовних підручників та їх популяризацію серед населення. Першим позитивним зрушенням стало відкриття в Коломиї у 1848 році читальні для інтелігенції. Така ж читальня була створена у Львові наступного року. Починаючи з 1848 року, українську мову, як навчальний предмет, починають вивчати у школах. Станом на 1850 рік число народних шкіл збільшилось до 1500[34].

Середня освіта також зазнала певних змін. Зокрема, навчання в гімназії стало восьмирічним, після цього учні могли вступати до вищих навчальних закладів. У гімназіях нараховувалося до 12 і більше вчителів, появилися вчителі-предметники.

Отже, у другій половині XVIII – першій половині XIX століття освітня система Галичини переживала складний та динамічний розвиток під впливом політичних, соціальних і культурних змін у регіоні. Освітні реформи, впроваджені Австрійською імперією після першого поділу Речі Посполитої, сприяли розвитку освітньої системи Галичини. Зокрема, створення шкільної інфраструктури та вищих навчальних закладів стали важливими досягненнями цього періоду. Освітня система Галичини була багатомовною, у зв'язку з цим відбувався поступовий занепад української мови. Австрійська імперія сприяла розповсюдженню німецької мови як офіційної, це своєю чергою ускладнювало доступ до освіти для українців і, відповідно, обмежувало їх можливість навчатися рідною мовою.

Попри всі труднощі, в українців починає формуватися національна свідомість. Вони починають відстоювати свої права, докладати чимало

[34] Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939). – Івано-Франківськ, 1994. – С. 44.

зусиль для збереження своєї нації та її культурних скарбів. Одним із лідерів боротьби за національне відродження був Іван Могильницький – видатна постать в історії України, чиє життя та діяльність пов'язані зі складними історичними процесами на території України. Його життєвий шлях є прикладом надзвичайної відданості своєму народові та патріотизму.

1.2. Життєвий шлях та освітні здобутки Івана Могильницького

Обов'язком кожного народу є відродження пам'яті про своїх видатних діячів та передача їхніх досягнень наступним поколінням. Це допомагає зберегти культурну історію та спадок нації, надихає на інновації та розвиток і сприяє зміцненню національної ідентичності. Відродження пам'яті про тих, хто зробив неабиякий внесок у розвиток освіти, є важливим кроком для збереження культурної спадщини та підтримки історичної свідомості. Саме завдяки цьому молоде покоління отримує приклад для наслідування. Знайомство з життєвим шляхом та діяльністю видатних постатей допомагає зрозуміти цінність культурної спадщини, закликає бути активними громадянами своєї держави та бути спроможними робити свій внесок у розвиток суспільства.

На другу половину XVIII ст. в Галичині припадає активність численних знаних українських громадсько-культурних і релігійних діячів, які відіграли надзвичайно важливу роль для регіону під час австрійського панування. Цей період в історії галицької землі відзначався великими змінами та перетвореннями, а багато українських діячів були справжніми патріотами, безсумнівними будівничими української ідентичності.

Під австрійським пануванням культурні діячі Галичини ставили перед собою важливе завдання – зберегти та відновити національну культуру та мову. Вони працювали над розвитком української літератури, музики, живопису та

інших мистецтв, попри значні обмеження з боку влади. Їхній вплив на українську суспільність Галичини в цей період був надзвичайно важливим і творив міцне підґрунтя для подальших культурних досягнень у регіоні.

19 серпня 1778 року народився один з найвизначніших діячів XVIII ст. – Іван Могильницький. Його мати Пелагія походила зі священичого роду. Батько, Василь Могильницький, був парохом у селі Улюч Добромильського округу (сьогодні територія Польщі). На жаль, до нас не дійшло більш докладних відомостей про дитинство Івана Могильницького.

Відомо, що Іван Могильницький з дитинства зазнав сильного впливу християнської віри завдяки своєму батькові, який був священником. Це була родина, де духовні цінності та принципи взаємодіяли разом з віросповіданням і передавалися з покоління в покоління.

Його сім'я мала особливе значення у його духовності. Батько відігравав ключову роль у формуванні віровчення та моральних принципів малого Івана, даруючи йому знання й розуміння християнських чеснот. Молодий Іван перейняв від свого батька не лише теоретичні знання про віру, але й практичні навички духовного життя, які стали основою його особистої віри та внутрішнього розвитку. Іван Могильницький вже змалку був ревним християнином, і його життя та діяльність були глибоко пронизані цими цінностями. Ця глибока віра та моральна стійкість стали основою для подальших діянь Івана Могильницького, який відзначився своєю активною підтримкою церковних реформ і захистом прав вірян.

Спочатку майбутній священик навчався у місцевій парафіяльній школі, згодом – у Перемишльській гімназії протягом 5 років. Навчався на відмінно. Після цього вступив у Львівський університет на факультет теології, де навчався протягом 1795–1800 рр. Іван Могильницький особливо любив вивчати іноземні мови, зокрема, й такі екзотичні як: арабська, сирійська, халдейська та

ін. Усього володів 14 мовами. Після того, як завершив навчання у Львівській семінарії, вступив і до Віденського університету.

Згодом одружився з уродженкою села Боляновичі Анною Марцінкевич. Дітей у подружжя не було. 18 грудня 1800 р. І. Могильницький став дияконом, через декілька днів його було висвячено на священника. Свою священицьку діяльність розпочав як парох у селі Дроздовичі (сьогодні Старосамбірський район Львівської області) і працював там упродовж 15 років. Характерно, що він один із небагатьох священиків того часу виголошував проповіді українською мовою, в яких неодноразово наголошував на важливості освіти. У цьому ж селі 1806 року, за його допомоги було відкрито народну школу. Це було великим досягненням для села, оскільки чимала кількість дітей отримала можливість навчатися. Через 10 років І. Могильницький став ректором Дяковчительського інституту в місті Перемишлі, де працював і викладачем. Ще у 1807 р. обійняв посаду Нижанковицького декана, а згодом радника консисторії та звання крилошанина.

1816 рік був особливим у житті о. І. Могильницького, адже саме тоді було створено Товариство галицьких греко-католицьких священиків для поширення письмом просвіти і культури серед вірних. Метою створення цього товариства було підвищення культурного рівня населення, популяризація освіти й науки. Іван Могильницький був автором Статуту товариства. На жаль, товариство проіснувало лише до 1817 року і було розпущене внаслідок римо-католицького тиску. Того ж року він став послом Галицького крайового сейму.

Будучи натхненним духовними ідеями, о. Іван Могильницький вів активну просвітницько-освітню діяльність. Він, як ніхто інший, розумів наскільки важливу роль відіграє освіта в житті кожної людини та суспільства загалом. Так, І. Могильницький є автором декількох важливих підручників для учнів. У часи Австрійського панування така література була особливо цінною, оскільки була написана тогочасною українською, а це давало змогу провадити навчання рідною мовою.

У той час, коли українська культура й мова зазнавали активного тиску від панівної в той час у суспільстві польської, підручники стали важливим інструментом збереження та передачі національної спадщини. Іван Могильницький розумів, що книги – один із основних засобів передачі знань, вони мали величезний вплив на молоде покоління. У них містилися навчальні матеріали, в яких були закладені ідеї, цінності та елементи знань про історичну минувшину народу. Він вірив, що навчання з українських підручників сприятиме збереженню культурної самобутності та національної ідентичності. Це був своєрідний інструмент для молоді, яка зможе навчитися завдяки освіті відстоювати свої ідеали і протистояти чужоземній політиці.

Іван Франко у праці «Нариси з історії українського літератури в Галичині» відзначав, що Іван Могильницький – «перший муж на Галицькій Русі, котрий намагався розвіяти пануючу тут у погляді на національну справу єгипетську темряву за допомогою світла науки, який, озброєний арсеналом ґрунтовних, як на ті часи, філологічних знань, почав вивчати українську народну мову, а насамперед намагався спонукати священників до практичної діяльності на полі освіти та розумового розвитку народу»[35].

Одним із найважливіших підручників І. Могильницького була «Граматика язика словена-руського», видана у 1823 році. Передмовою до Граматики стала знаменита стаття «Відомість о руському язиці», завдяки якій автор заявив про себе як неординарного історика, кульуролога, історіософа. Саме тут він обґрунтував думку про неповторність та окремішність української мови. Його «Граматика» є важливим джерелом для вивчення стану української мови на теренах Галичини та інших західних регіонах України у XIX столітті. Вона свідчить про зусилля І. Могильницького та інших культурних діячів того часу у справі збереження й розвитку української мови та літератури у складних історичних обставинах.

[35] Франко І. Нариси з історії українського літератури в Галичині // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – Київ: Наукова думка, 1980. Т. 27. – С. 136.

Ще задовго до цього І. Могильницький видав «Буквар словена-руського язика» (1816), «Катехізис малий» (1817) та «Наука християнська», «Правила школьнії». Важливим аспектом його різноманітної діяльності було те, що він був викладачем логіки та автором підручника «Логіческія наставленія», який дотепер зберігається в єпископському архіві в Перемишлі. Викладання логіки, як важливої науки розумового розвитку, допомагало формувати аналітичні та критичні навички серед студентів, що мало велике значення для інтелектуального розвитку та культурного вдосконалення суспільства.

Будучи високоосвіченою неординарною особистістю, І. Могильницький підтримував зв'язки з іншими українськими та іноземними діячами, зокрема співпрацював із польськими ученими.

Пантелеймон Куліш, відзначав, що І. Могильницький глибоко усвідомлював те, що проповідував[36]. Це свідчить про те, що о. І. Могильницький не був звичайним духовним лідером, а цілковито діяв у житті відповідно до своїх переконань і цінностей. Його здатність усвідомлювати та відчувати глибокий зміст своєї віри і релігійної місії надавала йому авторитету в очах парафіян, і це давало можливість здійснювати значний вплив на розвиток церковних та освітніх справ в Західній Україні.

Іван Могильницький, також працював як перекладач. Його переклади стали важливим джерелом духовної освіти для українського народу. Він переклав із німецької мови «Порадник для парохів і вчителів», «Повинності підданих їх монарху», «Шкільні правила парафіяльних шкіл».

Іван Могильницький також був інспектором шкіл на території Перемишльської єпархії, дбав про розширення освітньої мережі. Свого часу греко-католицький священик Юстин Желехівський наголошував: «Крилошанин

[36]Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 74.

Іван Могильницький, чоловік великих обдарувань, був неординарним явищем того часу. Належав до тих нечисленних, котрі самоусвідомили себе русинами і полюбили свою церкву і свій народ. Він був предтечею пробудження Галицької Русі, але виявився голосом волаючого в пустелі чи в пустці закостенілості русинського духу. Його сучасники, за незначними винятками, не зрозуміли його просвітницьких проривань. Проте він зумів просвітницькі ідеї пропагувати серед духівництва через закладання парафіяльних шкіл»[37].

Як видатна постать, о. І. Могильницький відзначався не лише своєю глибокою релігійною вірою та служінню церкві, але й великодушністю й відкритістю до інших. У самого подружжя Могильницьких не було власних дітей, але ці обставини не завадила йому піклуватися про тих, кому потрібна була допомога найбільше – сиротам. Його серце завжди було відкритим для тих, хто залишився без батьківської опіки, і він віддавав їм тепло, навчання та надію на краще майбутнє. Ця особиста риса І. Могильницького свідчить про його велику гуманістичну душу і глибоку віру в важливість допомоги тим, хто потребує. Він вважав, що найкращим способом віддячити за благодаті, які отримав від Бога, є надання підтримки, любові та допомоги усім потребуючим.

Іван Могильницький власними щоденними вчинками втілював у життя ідею християнського милосердя та бережливого ставлення до ближнього; не маючи власних дітей, він залишав незабутні сліди в житті сиріт та всіх, хто потребував поради чи допомоги.

Його подвижницька праця відзначалась активною участю в суспільному та духовному житті України. Бувши греко-католицьким священником, він відстоював культурну та духовну самостійність українського народу. Отець І. Могильницький пропагував важливість патріотизму та національної ідентичності через свою духовну працю та твори. Він намагався сприяти

[37] Там само. – С. 75.

об'єднанню українців і боровся за збереження та розвиток української культури і мови в умовах Австрійської імперії.

За свої заслуги в 1818 р. отримав від імператора Йосифа II шляхетський титул з предикатом «Ritter von», а також герб «Mogilnicki II».

Взаємозв'язки між Іваном Могильницьким та владикою Михайлом Левицьким представляють не менш важливу сторінку в житті Івана Могильницького. Ці два визначальні діячі релігійного та громадського життя спільно пройшли через період важких випробувань та боротьби за самостійність та автокефалію Української православної церкви. Владика Михайло Левицький та Іван Могильницький спільно працювали над реформами церковної ієрархії, прагнучи встановити справедливість, незалежність та моральні цінності в церковному житті України.

Помер о. І. Могильнцький у 1831 році під час епідемії холери на 54 році життя. Звичайно, можна було не одне десятиліття працювати для рідної культури та народу. У його заповіті містилося розпорядження про те, що студентам місцевої гімназії, сиротам буде виділено стипендії. Спочатку отця поховали на місцевому цвинтарі, але, після його ліквідації, 1902 р. відбулося його перепоховання.

Отже, Іван Могильницький відзначився як видатний освітянський діяч, який вірив у потужний вплив освіти на суспільство та націю. Він був засновником та активним меценатом парафіяльних шкіл, де діти могли здобувати освіту та навчатися моральним і духовним цінностям.

Життєвий шлях Івана Могильницького показує, що він був символічною постаттю історичного відродження та боротьби за українську ідентичність на теренах Галичини в умовах Австрійської імперії. І як священник, і як науково-освітній та громадсько-політичний діяч він зробив значний внесок у розвитку релігії, освіти та культури Галичини.

Його праці стали важливим елементом національного відродження та підтримки українського духу в складних історичних обставинах. Іван Могильницький знаний не лише як автор численних педагогічних і мовознавчих праць та підручників, але й брав активну участь у громадському житті Галичини, допомагаючи організовувати освітні заклади. Його особиста діяльність мала значний вплив на розвиток галицької культури, сприяла збереженню української мови та ідентичності, його ініціативи та зусилля залишили вагомий слід в історії Галичини.

Його головною заслугою є популяризація глибоких духовних та патріотичних ідеалів, які були важливими для розвитку українського суспільства. Він активно старався розповсюджувати українську мову та літературу, пропагував українську культурну та релігійну традиції серед місцевого населення. Важливою частиною його спадщини є його педагогічні твори, які відзначалися високою майстерністю та глибоким патріотизмом. Його шлях став прикладом того, як віра та християнські чесноти можуть впливати на долю людини та її внесок у суспільство.

1.3. Духовна діяльність отця Івана Могильницького

Історія Галичини завжди була пов'язана з різноманітністю культур і віровчень. Греко-католицьке духовенство, знаючи багатство цієї культурної спадщини, стало фундаментом освіти та культурної активності. Високоосвічені священники Галичини, яких у першій половині XIX ст. було небагато, пильно студіювали філософію, теологію, гуманітарні науки і літературу, готуючи себе до відповідальної праці над розвитком релігійного та культурно-освітнього життя українців. Вони були тими, хто відкривав навчальні заклади, засновував бібліотеки, видавав літературні та наукові праці. Саме такі греко-католицькі священники сприяли розвитку мистецтва, музики, архітектури й літератури в Галичині. Освічене греко-католицьке духовенство також сприяло збереженню

національної ідентичності та мови. Вони підтримували українську культуру та мову, особливо за умов різних історичних обмежень та динамічних змін.

Перемишль – це місто, яке протягом століть відзначалося своєю особливою роллю у культурному житті України та Польщі. Знаходячись на історичних землях Галичини, Перемишль став важливим культурним осередком, де перепліталися різні культурні впливи і створювалися видатні твори мистецтва, літератури й науки.

Одним із найбільш знакових культурних діячів, який поклав початок активному культурному руху в Перемишлі, був Іван Могильницький. Саме тут він створив і очолив Товариство греко-католицьких священиків, що мало значний вплив на розвиток культури та освіти в Галичині. Перемишль, завдяки своєму географічному положенню та багатому історичному спадку, завжди був пунктом зустрічі різних культурних впливів. У самому серці цього міста Іван Могильницький і його Товариство священиків виступили на захист і підтримку української культури та освіти в умовах складної історичної кон'юнктури.

Товариство греко-католицьких священиків постало в епоху, коли Галичина переживала складний період історичних змін. Воно було спробою об'єднати й координувати зусилля духовенства для вирішення важливих питань духовності, освіти, мови та культури українського народу.

Члени товариства стали центром освіти, духовності та культурного розвитку. Вони підтримували навчальні заклади, вивчали та публікували літературні та наукові тексти, виступали на захист мови та культурної спадщини. Така інтенсивна діяльність товариства була важливим чинником у становленні української ідентичності та культурного розвитку Галичини.

Як відзначає український педагог, літературознавець, перекладач, Василь Щурат: «Дня 20 січня 1816 р. перемиський епископ, львівський номінат-митрополит Михайло Левицький підписав статут Товариства галицьких гр. кат. священиків для поширення письма просвіти і культури серед вірних на основах

християнської релігії. Дня 5 липня того ж року статут одержав затвердженнє цісарської надворної канцелярії і був надрукований по латинськи у Відні. Товариство мало складати ся з богословів, теоретиків і практиків, пропонованих головою, а іменованих епископом. Першим головою заіменував Левицький референта епархіяльного шкільництва, Івана Могильницького; першими членами – священиків перемиської епархії: П. Назаревича, Д. Качановського, В. Созанського і Ів. Турчановича; пізнійше – на пропозицію Могильницького: Ів. Трильовського (13 марта), Ігн. Давидовича (25 цвітня) і Ів. Снігурського (3 жовтня)»[38]. Після затвердження статуту Товариство розпочало свою культурно-освітню діяльність.

У Статуті, опублікованому у липні 1816 року, йшлося про покращення культурної справи, і насамперед освіти, адже освіта була основою розвитку суспільства. Прийняття Статуту стало ланкою для покращення якості навчання.

Як відзначив Іван Франко: «Статут цього «Societatis presbyterorum ritus graeco-catholici galicensium» надрукований у Відні 1816 р. і становить сьогодні велику бібліографічну рідкість… є важливим документом для історії нашого національного розвитку, для історії поглядів нашої інтелігенції на народ, його життя, а також на засоби і цілі його освіти»[39]

Окрім того, у Статуті Могильницький висвітлив реальне становище Галичини у тогочасний період. Він говорив, що селянство весь час важко працює і не має часу для відпочинку як фізичного, так і морального. Через це занедбується духовність людей, які знаходять розраду аж ніяк не у релігії. Часто, замість того, аби піти до церкви, люди відвідували шинок, вибираючи фізичний, а не моральний, духовний відпочинок. Тобто вони не могли

[38] Щурат В. На досвітку нової доби: Статті й замітки до історії відродження Гал. України Львів: Накладом НТШ, 1919. – С. 52.

[39] Франко І. Нариси з історії української літератури в Галичині // Франко І. Твори: в 50 т. – Т. 27. – Київ: Наукова думка, 1980. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ifranko.name/uk/HistLit/1888/NarysyZIstorijiUkrLit/ SprobyProsvitnojiRoboty.html

знаходити розраду у Бога, ставали духовно бідними та знесиленими, саме тому, діяльність Могильницького певним чином базувалась і на спробі допомогти таким людям зробити правильний вибір, він показував, що церква може стати для людей не тільки помічником, але й другом, розрадником, який завжди підтримає та обов'язково допоможе.

Насамперед Товариство мало на меті розповсюдження навчальної літератури для шкіл простою, народною мовою, яка була поширеною в селах. «Ці книжки мають бути написані так, щоб і неосвічене громадянство (rudis plebecula) могло їх використовувати, отже, народною мовою (sermone vulgari), уживаною по селах, причому треба буде стерегтися грубих помилок селянської говірки (duros loqueae plebae errores) і опрацьовувати книжки так, щоб вони були легко зрозумілі і для найпростіших, а все ж таки схилялися до досконалішого вислову (elegantiorem sermonem), щоб у такий спосіб і селянська мова хоч трохи вдосконалювалася, і чернь, призвичаєна до досконалішого висловлювання, легше могла згодом розуміти те, що прилюдно співається під час богослужіння»[40].

Це мали бути підручники з галузі господарства, правознавства, української мови, гігієни та ін. Окрім цього, планувалось видавати книжки на релігійну тематику та для освіти духовенства. Товариство галицьких греко-католицьких священиків стало однією з ключових сил, яка підтримувала і поширювала ідею вступу дітей до парафіяльних шкіл. Вони надавали цьому питанню особливе значення та активно аргументували, чому це було важливо для молодого покоління та суспільства в цілому.

---

[40] Франко І. Нариси з історії української літератури в Галичині... [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ifranko.name/uk/HistLit/1888/Narysy ZIstorijiUkrLit/SprobyProsvitnojiRoboty.html

Одним із основних аргументів, які використовували священники, було підкреслення релігійної та моральної складової освіти. Вони вважали, що парафіяльні школи надають можливість формування духовних цінностей та виховання вірних громадян. Віра та моральність були важливими аспектами, і священики вірили, що ці цінності повинні бути закладені в основу освіти молодого покоління.

Крім того, товариство акцентувало увагу на збереженні та розвитку української мови та культури. Вони переконували, що парафіяльні школи – це місце, де діти могли б вивчати рідну мову, історію, традиції та спадщину свого народу. Це сприяло зміцненню української ідентичності та утвердженню національної свідомості в умовах, коли Галичина була під владою Австрійської імперії та зіштовхувалася з асиміляційними тисками.

Попри територіальні розділи та різницю у підпорядкуванні політичним системам, діячі Товариства активно поширювали ідею єдності східних та західних українців. Вони підкреслювали спільну історію, культурні коріння та релігійні цінності як основу для об'єднання українського народу. Члени товариства наголошували на спільній мові, літературі, мистецтві та інших аспектах культури як основи для єдності. Ця спільність створювала міцний фундамент для єднання. Діячі вірили, що об'єднання східних і західних українців допоможе зберегти та зміцнити національну ідентичність, особливо в умовах політичних і територіальних поділів. Вони вбачали загрозу асиміляції та втрати національної спадщини в умовах імперського панування. Для багатьох діячів ідея єдності українців була пов'язана з мрією про національну незалежність та вільну державу для українців.

Духовна діяльність Могильницького та його науковий доробок були не тільки вагомим внеском у розвиток освіти, але й стали основою для формування гуртка «Руська трійця», заснованого у 1833 р. Найвідоміші учасники – Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький продовжували розпочату Могильницьким культурно-освітню діяльність на

теренах Галичини. Його світогляд, ідеї, методи стали неодмінною складовою, на яку спирались діячі «Руської трійці».

Отже, за цією багатогранною особистістю приховується величезний шарм українського національного відродження на території Галичини. Не дарма Могильницького вважають західноукраїнським будителем, адже він справді був тим, хто пробудив духовну та освітню галузі. Бувши священником за покликанням, він проповідував Слово Боже, розповсюджував ідеї християнства та старався зробити якомога більше для духовного розвитку населення.

Товариство греко-католицьких священників стало релігійним осередком християнської віри, яке, хоч і проіснувало недовго, проте, залишило свій вагомий слід для суспільства. Саме заснування такої організації свідчило про те, що початок релігійному відродженню уже було покладено та створено фундаментальні засади для активного проповідування греко-католицької віри.

Глибока релігійна переконаність Івана Могильницького зробили його людиною своєї справи, який не тільки поширював духовність та релігійні знання серед населення, але й утверджував віру як ключ до національного розвитку. Все ж, складно оцінити роль цього діяча у розвитку церковного життя Галичини, адже Могильницький був тим, хто зміг показати свій вклад не словом, а ділом.

Висновки до 1 розділу

Отже, у другій половині XVIII – першій пол. XIX ст. Галичина переживала історичні та політичні трансформації, які вплинули на всі сфери суспільного життя. Перехід від Речі Посполитої до Австрійської імперії призвів до важливих змін у політичній, адміністративній та правовій сферах. Під австрійською владою Галичина стала частиною імперії з більш розвинутою освітньою системою та інфраструктурою. Освітня система Галичини була складною і розвивалася під впливом Австрійської імперії. На той час було три типи освітніх закладів, зокрема, тривіальні, нормальні та головні школи.

Однією з найдіяльніших постатей у Галичині того часу був Іван Могильницький, який відіграв ключову роль у розвитку освіти та у формуванні національної свідомості. Він був символом об'єднання духовності та освіти, і його діяльність стала важливим елементом у вирішенні освітніх та культурних завдань Галичини. Дослідження життя та діяльності Івана Могильницького виокремлює його як ключову постать у вихованні молодого покоління та освітнього розвитку народу.

Освітня діяльність Івана Могильницького є надзвичайно важливою складовою його багатогранної біографії. Як видатний духовний лідер, він виявив глибокий інтерес до освіти та навчання, і його внесок у цю галузь є незаперечним. Його розробка тижневої структури навчання, встановлення режиму уроків та перерв, а також оптимальний розподіл часу для учнів різного віку свідчать про його педагогічну обізнаність і бажання забезпечити якісне навчання. Він дбав про те, щоб освіта була доступною та ефективною для учнів, і ця методика стала важливим внеском в організацію освіти в Україні свого часу.

Крім того, як історик, Іван Могильницький доклав зусиль у розуміння історії своєї країни та розповсюдження історичних знань. Його праці стали

важливим джерелом для подальших поколінь дослідників і відіграли важливу роль у збереженні національної пам'яті та ідентичності.

Дослідження духовної діяльності Івана Могильницького та визначення його ролі у заснуванні Товариства греко-католицьких священників розкриває суттєву роль останнього як реформатора у суспільстві. Товариство не обмежувалося лише духовною сферою, але активно сприяло розвитку освіти, збереженню культурної спадщини та стимулюванню національного відродження. Воно було не лише інструментом виховання молоді, але й важливою соціокультурною та освітньою інституцією з численними функціями та завданнями. Іван Могильницький власним прикладом показував важливість освіти для розвитку особистості і національної ідентичності.

РОЗДІЛ 2
РОЛЬ ІВАНА МОГИЛЬНИЦЬКОГО У РОЗВИТКУ ОСВІТИ

2.1. Праця «Граматика язика словено-руського» та її резонанс у суспільстві

Протягом багатьох століть мова завжди відігравала ключову роль у розвитку суспільства, вона виступала не лише засобом спілкування, але й була однією з ознак культурної ідентичності народу. XIX століття відзначається як період не лише важливих політичних змін, але й на культурних. Зокрема, під впливом Весни народів, зростає національна свідомість, спостерігається розквіт національних культурних рухів, літератури, мистецтва, у багатьох країнах Європи.

У першій половині XIX ст. чимала увага на західноукраїнських землях була приділена саме мовному питанню. Перебуваючи під владою монархії Габсбургів, українці опинились у складному становищі, оскільки перед тими постав виклик – зберегти свою єдність, традиції, мову. Важливим аспектом для культурного прогресу було видання праць, присвячених освітній галузі. Саме тому в цей час мовознавці зосередились на створенні граматик, для того аби розвивати народну мову та стандартизувати її. Чимала кількість видатних філологів плідно працювали для того аби систематизувати лінгвістичні знання. Наукові праці цього часу визначили подальших шлях розвитку мовознавства і це сприяло збереженню та розвитку літературної мови. Плекаючи рідну мову, кожна нація передавала з покоління в покоління свої культурні скарби, а це в свою чергу допомагало зберегти національну єдність народу.

Іван Могильницький був одним із перших осіб, хто усвідомив важливість впливу мови на суспільне життя. Бувши духовним діячем, він прагнув створити міцний фундамент для розвитку культурного життя, як невід’ємної складової національної спадщини.

Його сміливо можна вважати творцем першої граматики в Галичині. У 1823 році він написав «Граматику язика словено-руського», яка стала визначною пам'яткою в історії української мови. В цій праці є чимало лінгвістичної інформації, а також правил вживання мови.

Як відзначає польський історик Ян Козік: «Граматика І. Могильницького мала першорядне значення для вияснення ролі і місця української мови серед інших слов'янських і була першим науковим трактатом, в якому автор обґрунтував самостійність української мови від російської та польської»[41]. Це висловлювання підкреслює важливість Граматики Могильницького та його вплив на розвиток української мови в подальшому. Його праця стала свідченням унікальності народної мови, її окремості.

У 1929 році Могильницький написав передмову – «Відомість о руському язиці».Найперше, він наголосив на тому, що українська мова – це не діалект польської чи російської, а окрема мова: «Народь рускій єсть племенемь и отраслею рода славенского, якь кождый инньгй народь славенскій. То само о языцгк рускомь розуміти належить»[42] Попри те, що територія України була розділена між Російською та Австро-Угорською імперіями, український народ, як нація, спромігся зберегтись під тиском асиміляційних процесів, адже втрата територіальної цілісності, незалежності, самостійності аж ніяк не означає втрату рідної мови.

Іван Брик писав, що «Відомість, се перша наукова розвідка про українську мову, яка є доказом великого таланту, праці і знання її автора, що

---

[41] Цит. за: Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 78.

[42] Могильницький І. Відомість о Рускомь Язиці / підготовка до друку, вступна стаття і примітки Василя Ґрещука. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – С. 6.

бажав на підставі віродостойних історичних дат і документів дати знавцям змогу справити неодин фальшивий погляд на український нарід і його мову»[43]

Загалом, у передмові налічується 12 параграфів, які в основному містять аргументи про те, що українська мова є самостійною.

Насамперед, Іван Могильницький зосередився на висвітленні питання про те, що руська мова, тобто українська, є мовою українського народу, а отже, має право на існування не як простонаріччя іншої мови: «Межи вс'Ьми славенскими діалектами жадень може толико, що язикь рускій, розмаитыхь ймень не носиль, и жадень може такь от чужостранныхь и побратимскихь писателей запознанымь не биль. Сь того виникнула каламутня понятій, же уже русинови самому трудно повести, що имена: народь рускій, мова руска значать»[44].

Також він зазначив відмінність між поняттями «языкъ», «діалектъ рускій», оскільки розумів, що можливо саме через невміння розрізняти ці поняття руську (українську) мову протягом довгого часу не вважали окремою. Тому він пропонує розрізняти ці поняття наступним чином: «Слова: языкъ, діалектъ, въ томъ самомъ значеню, въ котромъ ихъ инные писатели уживаютъ, и я ту беру. И такъ, скоро мову ческу, полску, россійску, руску з къ мовѣ коренной славянской относимо, то реченые мовы властивѣ діалектами межи собою звати треба. Коли зась безъ отношеня того мову яку зовемо, або обокъ инныхъ языковъ яко то нѣмецкого, латинского а кладемо, тогды мова, въ первомъ припадку діалектомъ, звана, имя язык а слушнѣ прибирае. Наостатокъ уважати треба, яко понятія: мова, языкъ, діалектъ, безъ сти слои логическои розницѣ въ томъ самомъ значеню уживанные бываютъ»[45].

---

[43] Брик І. Йосиф Добровський і українознавство / І. Брик // Записки НТШ. Львів, 1929. – С. 30.

[44] Могильницький І. Відомість о Рускомь Языці / підготовка до друку, вступна стаття і примітки Василя Ґрещука. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – С. 25.

[45] Там само. – С. 5-6.

У праці І. Могильницький також наголосив на тому, що споконвіку руська мова мала різні назви і через це виникали труднощі у виокремленні її з інших мов. Одні дослідники зараховували руську мову переважно до церковнослов'янської чи взагалі російської, інші – вважали її сумішшю, російської та польської. Це детально висвітлено у перших двох параграфах. Далі згадав Могильницький про перебування українських територій під владою Польщі та Литви, відзначаючи, що руська мова використовувалась і в діловодстві: «Языкь рускій бывал в земляхь рускихь, короні полской подлеглыхь, не тылко просторічіемь народа, но также языкомь правленя, а на двор великихь Княжать Литовскихь и знакомитыхь фамилій рускихь языкомь дворскимь»[46]. Як доказ, згадано про Литовський статут, грамоти, закони, писані руською мовою.

Як відзначає науковець: «Мова полска свою нынѣшную чистость, обфитость и складъ мовѣ руской винна». Старопольська мова, яка збережена в давніх пам'ятках, не лише відрізняється від сучасної польської, але й більше схожа до руської.

Ще тоді, пишучи цю передмову, І. Могильницький звернув увагу на складне становище руської мови поряд з російською в контексті розвитку українського народу. Через історичні, культурні та соціальні чинники українська мова та російська мають глибокі зв'язки.

На завершення передмови до «Граматки» Могильницький наголосив на правильності використання відповідних слів: «Скоро теды перша повинность кождого писателя встъ: Всяку рѣчъ властивы мъ назвискомъ звати, втора зась: въ переводахъ съедного языка на другій по можности властивый виговоръ именъ собственныхъ заховати, безъ потребы неслыханыхъ, смѣшныхъ»[47].

---

[46] Могильницький І. Відомість о Рускомь Языці / підготовка до друку, вступна стаття і примітки Василя Ґрещука. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – С. 14.

[47] Там само. – С. 68.

Іван Могильницький чудово розумів, що українці не мають власної державності, але попри це, він усе ж стверджував, що такий народ існує і руська мова також. Цей висновок був спрямований насамперед проти польських істориків, філологів, які розповсюджували ідею про те, що такого народу не існує. Також у «Відомості» згадує Могильницький і про галицько-волинських князів, зокрема, про Данила Романовича.

Поява цієї праці викликала резонанс серед широкого кола не лише галицьких, але наддніпрянських культурних діячів, адже до цього часу ніхто не наважувався так аргументовано доводити існування української мови як окремої. Він показав, що українська мова має права і буде знаходитись на рівні з іншими мовами. У подальшому текст «Відомості» перевидавався декілька разів. У 1829, 1837, 1848 роках її було опубліковано польською мовою, у 1838, 1857 – російською, і тільки у 1910 – мовою оригіналу.

«Граматика язика словено-руського» є однією з найвизначніших праць XIX ст. і складається зі вступу, а також 161 параграфа. Збереглася у двох рукописах, перший – кирилицею, другий – скорописом. Усю граматику автор поділив на 4 частини, серед яких: орфоепія, етимологія, орфографія та синтаксис.

У першому параграфі «Граматика въобще» І. Могильницький пояснив взаємозв’язок між мисленням та мовленням, оскільки мовлення людини залежить від її думок. Відповідно граматика була збірником правил з усної та писемної мови для того, аби люди могли розуміти один одного без проблем. Далі, у другому параграфі «Діалекты Славенскіи», він виокремив декілька діалектів, серед яких – чеський, польський, російський, сербський, іллірійський, руський, словацький та ін.

Для того, аби простий люд розумів, що таке граматика і для чого вона потрібна, він навів означення: «Граматика руска естъ наука рускимъ діалектомъ правомовити и правописати»[48].

Перша частина «Граматики» присвячена орфоепії. В умовах, коли рідну мову забороняють, орфоепія справді мала значний вплив на суспільство. Як один із розділів мовознавчої науки вона стала частиною становлення національної мови, адже однією з перших ознак освіченості та грамотності була саме правильна вимова слів. Цей розділ мав допомогти суспільству розвивати свої мовленнєві можливості та спілкуватись правильно.

Насамперед, подається визначення (§ 5), вимова букв у порівнянні з польськими (§ 6) та «Подѣлъ писменъ», де виділено «Самогласные та Согласные букви» (§ 7). Про їх види йдеться у параграфах 8 та 9 відповідно. Не забув Іван Могильницький і про вимову звуків, навівши відповідні правила у параграфах 10-25.

У цю частину включено і вимову слів при наявності розділових знаків (§ 28). Так, наприклад, якщо є кома, то «на той затримуемо голосъ, потрѣбный до произношенія: еденъ»[49]. Тире супроводжується паузою в усному мовленні «й найдолше голосъ затримуемо»[50]. Загалом наведено відповідні правила для коми, крапки з комою, двох крапок, крапки, тире, знаку питання, знаку оклику. Це зроблено для того, аби вимова носіїв була більш досконалою.

Особливо цікавими та пізнавальними є параграфи 17 та 18, які подають правила вимоги голосних е та о.

---

[48] Возняк М. Філологічні праці Івана Могильницького // Українсько-руський архів. – Львів, 1910. – Т. 5 – С. 72.

[49] Там само. – С. 89.

[50] Там само. – С. 90.

Ще тоді І. Могильницький наголошував на вживанні літер у/в на початку слова, про це він написав у параграфі 19. Далі він навів загальні правила «Слаганія», тобто перенесення складів, та «Чтенія», наголосу слів.

Друга частина «Граматики» присвячена етимології. Етимологія мала на меті допомогти у вивченні походження слів. Це в свою чергу формувало лексичний запас та розширювало словниковий склад. За допомогою етимології люди краще розуміли мову, а це сприяло підвищенню культурного рівня загалом. Як і в попередній частині, насамперед подано визначення етимології: «Етимологіа естъ наука познаня поединчихъ частей мовы въобще и свойствъ каждои части съ особна»[51] (§ 29). Частини мови І. Могильницький поділив на «скланяемые и нескланяемые»; до першого типу належать Имя, Мѣстоименіе, Глаголъ та Причастіе, до другого – Нарѣчіе, Предлогъ, Союзъ, Междометіе.

Параграфи 31-76 присвячені іменнику, тут звернено увагу на різноманітність цієї частини мови. І. Могильницький виділив два їх види – нарицателные и собственные. Знання цих правил вказує на розуміння у відмінностях між загальними предметами та конкретними назвами. Правила про складні та прості іменники, а також поділ на похідні та непохідні вказує на різноманітність у їх структурі та способі творення.

Науковець серед числа іменників виділив єдинственное, двойственное та множественное. Як і сьогодні, відзначив 3 роди іменників – чоловічий, жіночий і середній (§ 39). У параграфах 43-47 ідеться про відмінки іменників, де виділено именителный, родителный, дателный, виннителный, звателный або удивителный, сказателный та творителный. Детально зосередився І. Могильницький і на відмінах іменників (§ 51-60), виділивши аж 8 відмін. У

[51] Возняк М. Філологічні праці Івана Могильницького // Українсько-руський архів. – Львів, 1910. – Т. 5. – С. 90.

параграфі про іменники середнього роду, що закінчуються на -е, він відзначив, що може бути і закінчення -я: «везеня, стараня, мешканя»[52].

У другому підрозділі етимології йдеться про утворення прикметників від іменників, при цьому варто звертати увагу на вид, тобто походження прикметника (§ 62). Тут він виокремлює первоначалные и производные прикметники. Виділення первинних та похідних прикметників вказує на їх спосіб творення. Це допомагає зрозуміти джерела виникнення прикметника, а також те, як він співвідноситься з різними частинами мови.

Далі розписано про число (§ 63), рід (§ 64) та закінчення іменника (§ 65-66), від якого утворюється прикметник. За допомогою цього можна зрозуміти вплив властивостей іменників на утворення прикметників.

Після цього йдеться про ступені порівняння прикметників (§ 67-69), де відзначаються уравняємые, тобто ті, від яких можна утворити ступені порівняння, та ті, від яких не можна – неуравняемые.

Завершують цей розділ правила утворення числівників, які розміщено у § 74-76, допомагаючи у розумінні і використанні цих частин мови у відповідності до граматичних правил. Вивчивши числівник, можна краще зрозуміти числову характеристику предмета.

Третій розділ має назву «О Мѣстоименіи», тобто займенники. Вони є не менш цінними у мові, оскільки з їх допомогою вдається уникати повторів слів, це забезпечує лаконічність мови, підвищує комунікаційні навички. І. Могильницький доклав чимало зусиль для того, аби ці правила доповнювали всю Граматику.

За стандартною схемою спершу автор навів визначення займенників (§ 77) та їх розряди (§ 78). На відміну від сучасної української мови, в якій нараховується 9 розрядів, у Могильницького їх тільки 6: це свідчить про

[52] Там само. С. 104.

відмінності у категоризації займенників тоді у порівнянні з сучасними стандартами. Він виділяє самостоятелные, прилагателные, притяжателные, вопросителные, неопредѣленые, общіе. Подані займенники свідчать про їх різномаїття та мовленнєве призначення. Про рід, число, особу, відмінювання прикметників описано у параграфах 79-83.

Розділ чотири «О Глаголѣ» розпочинається загальним визначенням цього поняття (§ 84). Згадано про часи дієслова (§ 89), число (§ 90), особу (§ 91), роди (§ 92). Детально описано про особові та безособові дієслова у параграфах 93-96,чимало правил є про дієвідміни.

Окрім дієслова, І. Могильницький детально зосередився і на дієприкметнику (§ 113), відзначивши: «Причастіе есть часть мовы скланяема, свойства имене и глагола маючая»[53]. У наступному параграфі подано властивості дієприкметника та відмінювання (§ 115). На цьому завершується перша глава.

Друга глава розпочинається з переліку «нескланяемыхъ частехъ мовы», тобто тих, які не змінюються за відмінками, серед яких виділяє такі:

Нарѣчіе, тобто прислівник (§116-117);

Предлогъ (прийменник) (§118-120);

Союзъ (сполучник) (§ 121-123);

Междометіе (вигук) (§ 124-126).

Пояснення та відповідні правила до кожної з цих частин допомагає зрозуміти їх мовленнєві функції, адже кожна з цих частин є не менш важливою складовою для побудови речення. Вони забезпечують логіку та зв’язок у мовленні.

---

[53] Возняк М. Філологічні праці Івана Могильницького // Українсько-руський архів. – Львів, 1910. – Т. 5. – С. 182.

Третя частина Граматики подає змістовні правила про орфографію або правопис слів, серед яких є правила правопису складів, речень (§ 132) У цьому розділі автор зосередив увагу на правописі літер о, w, и, і. Тут подано чимало правил правопису відповідних літер у словах. І. Могильницький прагнув узгодити правила написання.

Четверта частина є досить великою за обсягом, і в ній автор подав відомості про синтаксис. Могильницький зазначив: «Уживаные до тыхъ часъ п о е д и н ч і е части мовы на то суть, абысмо ними мысли нашіе въ певномъ порядку и звязѣ выражали. Наука выраженя поединчихъ частей мовы въ певномъ порядку и звязѣ Сунтайисъ або сочинение зовеся[54]. Тобто, від хотів підкреслити наскільки важливим є правильне вживання частин мови для того, аби коректно виражати свої думки. Виокремлення синтаксису свідчить про те, що І. Могильницький наголошував на важливості правильної структури речення. Завдяки вивченню цих правил, можна виражатися чітко та зрозуміло. І насправді це, дійсно, було важливою концепцією, адже мова повсякчас слугує засобом передачі думок та ідей.

Насамперед, ідеться про поділ речень на:

a) Сочинене согласованія (zgody);

b) Сочинене правленія (rzadu);

c) Сочинене розположеня (szyku).[55]

Ці три категорії є основними типами поділу речень, кожен із яких вказує на різні структури речення.

У першому підрозділі йдеться про розповідні речення (§ 135-137), у другому – про граматичне речення (§ 138-148), наступний – «О розположеніи»

[54] Возняк М. Філологічні праці Івана Могильницького // Українсько-руський архів. – Львів, 1910. – Т. 5. – С. 192.

[55]Там само. – С. 193.

(§ 149-152). Речення поділяє на поширені й непоширені. У примітці до цього відзначено: «Кажда съ тыхъ частей може при собѣ мати болше або менше словъ, къ дополненю мысли служачихъ. Съ такового складу выникаютъ предложенія сложеные. Въ тыхъ то поединчіе слова посилковые подлугъ чувствія мовячого передъ або по реченихъ вышше головныхъ частехъ мѣсце берутъ». Могильницький мав на увазі, що незалежно від того, яка частина мови – іменник, прикметник чи дієслово, їх можна комбінувати для того, аби речення було складним. Оскільки ці частини мови доповнюють одні одних, то речення будуть більш емоційно наповненими.

Після цього подані додатки «О слогоудареніи» (§ 153-159).

На останніх сторінках граматики є «Собраніе приповѣдокъ рускихъ»[56] (§ 160), складених у алфавітному порядку. Наприклад, «Безъ соли и хлѣба худа бесѣда», а також «Словаръ реченій, въ діалектѣ рускомъ посполитыхъ, въ инныхъ зась діалектахъ рѣдко уживаныхъ або цѣлкомъ незвычайныхъ[57]. Наявність цих підрозділів свідчить про те, що І. Могильницький не обмежувався лише мовними правилами, але й хотів збагатити її дещо іншим матеріалом. Приповідки та словник розширюють розуміння самої мови, її складових, наявності діалектів. Це сприяє тому, що суспільство заглиблюється в осмислення мови. Зазвичай, такі додаткові матеріали покликані розширити мовні горизонти.

Після аналізу структури «Граматики» можна стверджувати, що Іван Могильницький приділив систематизації матеріалу неабияку увагу, оскільки у ній є поділи на частини, розділи, наявний зміст. Він розумів, що вивчення мови неможливе без якісної подачі матеріалу. Чітка структура допомагала читачам швидше знаходити необхідну інформацію, а це в свою чергу створювало

---

[56] Возняк М. Філологічні праці Івана Могильницького // Українсько-руський архів. – Львів, 1910. – Т. 5. – С. 210.

[57] Там само. – С. 215.

сприятливі умови для вивчення нового матеріалу. Це робить «Граматику» І. Могильницького цінним джерелом тогочасного періоду.

Варто зауважити, що при написанні «Граматики» І. Могильницький все ж використовував народну мову, проте вона швидше нагадує церковнослов'янську, або ж як заначено у назві «Граматики» – славено-руську. Насправді, церковнослов'янська мова тоді була поширеною і часто вживалася для написання літературних та наукових творів. Насамперед це проявлялось у використанні лексичних та граматичних форм. Тобто науковець сформулював та зафіксував основні граматичні правила народної мови, які становили підґрунтя для її подальшого вивчення.

Отже, Івана Могильницького сміливо можна назвати однією з ключових постатей XIX століття, адже він доклав чимало зусиль для того, аби українська мова була визнана як самостійна. У своїх праці «Граматика язика словено-руського», особливо в передмові «Відомість о руськім язиці», він наголошував, що українська мова є унікальною та багатогранною, та тією, яка завжди буде існувати, незалежно від того, наскільки довго її будуть нищити.

«Граматика язика словено-руського» була успішною сходинкою до стандартизації та систематизації руської мови не тільки в Галичині, але й далеко поза її межами. Цю працю можна вважати захистом рідної мови від тих, хто вважав, що її не існує, або вона є діалектом інших мов.

2.2. Педагогічні праці Івана Могильницького

Іван Могильницький, окрім знаменитої «Граматики язика словена-руського», також написав ряд не менш важливих творів, які сприяли розвитку освітньої галузі загалом. Серед них варто згадати про ті, які охоплювали чималий спектр освітнього процесу. Зокрема, до них можна віднести «Правила

школьнії», «Катехизим малий», «Буквар славено-руського язика», «Наука християнська».

Тогочасне становище галичан змусило Івана Могильницького задуматись над створенням підручників українською мовою, за якими звичайні парафіяльні школи могли б навчатися. Отож, він взявся за створення катехизму та букваря як основ для навчання. Так, зокрема, в циркулярі від 20 червня 1816 р. відзначено: «Дотепер бракувало написаної рідною мовою катехитичної книжки, яка, містячи ясний і допасований до простонародного розуму виклад найголовніших законів релігії, полегшувала б душпастирям катехизацію, а простому християнському людові – засвоєння катехизму… написано вже катехизм… простонародною руською мовою, зрозумілою кожному»[58].

Катехизм містив значну кількість релігійних наративів та зосереджувався на висвітленні ключових біблійних питань. Наприклад, на одній зі сторінок ідеться про гріх, безсмертність душі, моральні переконання та Месію. «Якся той грѣхъ называєть? (...) От. Обѣцялъ Бгъ преслати отве нымъ для грѣху людемъ откупителя названного Мессію... От. Как чивѣкъ подъ утратовъ збавленія повиненъ знати и вѣрити: а. Же БГъ, в. Же есть Судія справедливый, который за доброе надгорожать, злое кареть (sic!) (...) Же вторая особа Бозка сталася човѣкомъ д збавленія. е. Же душа людска есть несмертелна. 5. Же ласка Бозка конче збавленія потребна»[59]

Можна сказати, що катехизм справді був хорошим підґрунтям для вивчення християнства як релігії та основних його аспектів. Ісус Христос згадується як Спаситель, друге пришестя якого врятує людство.

---

[58] Матеріяли до історії гал. Руського шкільництва в рр. 1801-1848 // Збірник історично-фільософічної секції наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 5. Матеріали до культурної історії Галицької Русь XVIII-XIX віку / Вид. І. Франко. – С. 190.

[59] Мозер М. Причинки до історії української мови /вид. третє і поправл.; за заг. редакцією Сергія Вакуленка. – Вінниця: Нова книга – 2011. – С. 386.

І. Могильницький намагався сповна розкрити не тільки християнські якості, але й моральні чесноти, які повинні бути в житті кожного християнина. Він покладався на поширення та розкриття глибини віри, важливості її інтеграції в життя населення. І саме завдяки цьому релігія могла міцно утвердитись.

Перше видання катехизму істотно відрізняється від другого, який було видано у 1833 році. Так, наприклад, у першому виданні І. Могильницький писав: «Що чинили Архієреє, учители и старцы народа, дабы Христа убити? От. Архієреє, Книжники и старцы народа оскаржили Иисуса предь Понтійскимъ Пілатомъ, за Тіверіа кесаря Судею овладающимъ. В. Про что быль **И**исусь Христосъ оскарженый? От. Съ самой заздрости и ненависти неба принята бувать. […] Чистець есть мѣсце, где душы дочесній кари за быль предъ Пилатомъ оскарженый, якобы народъ зводилъ и бунтовалъ. […] По скарзѣ Архѣєреєвъ, Книжниковъ и старцей Иисусъ Христосъ распятымъ на крестѣ зосталь. Як бачимо, тут він різнобіжні слова, такі як церковнослов'янізми, полонізми, архаїзми[60].

Цей ж уривок у наступному виданні подається так: «Що чинили Архієреи, Учителѣ и старцы народа, абы Иисуса Христа убити? От. Архієреи, книжники и старцы народа оскаржили Иисуса передь Понтійскимъ Пілатомъ, который за Тіверіа Кесаря Судеєю обладаль. В. Чомуто былъ Иисус Христосъ оскарженый [...] От. Зъ самой заздрости и ненависти булъ передъ Пілатомъ оскарженый, якобы народъ зводилъ и подмавляль. [...] По скарзѣ Архієреєвъ, книжниковъ и старцовъ, Иисусь Христосъ на Крестѣ роспятымъ былъ»[61] Тут вже переважає проста мова, значно наближена до народної говірки.

Іван Могильницький був видатним освітнім реформатором свого часу, який зробив значний внесок у структуру та організацію навчання. Важливою

[60] Мозер М. Причинки до історії української мови… – С 657.

[61] Там само. – С. 657.

частиною його педагогічних ідей була розробка тижневої структури навчання, яка відзначалася певною організацією та розподілом уроків.

Згідно з пропозицією Івана Могильницького, учні старшого віку відвідували школу 3 години до полудня та 2 години після обіду. Це розподілення сприяло оптимальному використанню часу для навчання та відпочинку, дозволяючи учням зосередитися на уроках та матеріалі, який вони вивчали.

Молодші школярі також мали свій розклад, з двома годинами занять рано-вранці і двома ближче до вечора. Ця структура навчання дозволяла адаптувати педагогічний процес до вікових особливостей дітей та сприяла кращому засвоєнню ними навчального матеріалу.

У понеділок, за задумом Могильницького, зранку учні читають Буквар українською, а після обіду вивчають релігію, окрім цього пропонується читання «Шкільних правил» та «Повинностей підданих своєму монарху». У вівторок наука релігії для старших учнів та читання катехизму, а в післяобідній час – письмо польською. Молодші школярі в цей час читають українською, а також займаються математикою. Після перерви старші пишуть диктант польською. У середу Могильницький пропонував, окрім читання катехизму, художню діяльність. У четвер учні продовжували читати катехизму, повторювали пройдений матеріал, рахували. П’ятниця була днем науки релігії, читання катехизму, письма з польської та математики. У суботу учні мали читати «Євангеліє» та «Апостола», повторювати новий матеріал з молодшими школярами, а також були вправи зі співу під час Служби Божої.

Варто зауважити, що запропонований Могильницьким розклад є достатньо насиченим та інтенсивним. Першочергово, він акцентує увагу на різних аспектах освіти, головним чином на релігійному вихованні, адже кожного дня запропоновано читати релігійні тексти. Такий розклад підкреслював важливість церкви у житті дитини, а також спрямований на

всебічний розвиток особистості, адже, окрім традиційних предметів, присутня також і художня діяльність та співи.

Як бачимо, релігія займала чільне місце в тогочасному суспільстві, тому і в школі їй приділялось так багато уваги: «200 примірників Малого катехизму з молитвами для використання священниками з навчальною метою у школах, для Мушинського деканату передасть повітова влада. Оскільки релігія є головним і першим навчальним предметом у школі, необхідно, щоб катехитична книжка була в кожного учня. Це має забезпечити кожний священник. Один примірник катехизму коштує 15 кр. в. в»[62].

Варто також відзначити, що уроки тривали 30 хвилин і мали невеликі перерви, що дозволяло учням більш ефективно вивчати та засвоювати матеріал. Ця структура навчання, запропонована Іваном Могильницьким, стала важливим етапом у вдосконаленні освітнього процесу і дала основу для подальшого педагогічного розвитку.

Важливим етапом формування національної свідомості русинів під час австрійського панування були і букварі, які не тільки показують тогочасний мовний розвиток, але й віддзеркалюють вплив політики австрійської імперії на суспільство. Власне, написані простонародною мовою вони стали легкодоступними для вивчення, що в свою чергу сприяло підняттю освітнього рівня.

У 1816 році в Буді отець видав «Буквар словено-руського язика», який перевидавався п’ять разів – у 1816, 1817, 1819, 1826, 1827 рр. Це свідчить про те, що підручник мав неабияку популярність затребуваність серед народу. Відповідно до мовних норм того часу, буквар повинен бути двомовним: польсько-руським. На початку було сказано: «Внимай Учителю, яко дѣти

[62] Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 116.

школскія первѣє самая славенорускаяписмена познавати и слагати учатся, такожде первѣє въ славенорускомъ чтени упра дняются. Совершенныхъ токмо въ реченномъ чтеніи къ полскому слаган и чтенію наводити подобаєть»[63] Очевидно, що цей уривок написано церковнослов'янською мовою, напевно, тому, що вона призначалася священникам та дякам, які мали неабиякий вплив на формування гармонійно розвиненої та релігійної особистості. Насамперед, у букварі подано перелік літер та роз'яснення щодо відмінностей між літерами голосними та приголосними.

Крім того, є чимало вправ для читання та розвитку мовленнєвих навичок. Після цього – польський алфавіт. Далі Могильницький пропонує учням читати назви частин тіла, побутових предметів та предметів господарства. Особливо цікавою є вправа для читання, яка має назву «Я»: «Я дыхаю. Я стою. Я бѣгаю. Я падаю. Я лежу, я спю. Я встаю. Мыюся. Чешуся, загартаюся. Я клякаю. Я молюся. Я снѣдаю. Я у школы. Я слухаю учителя. Я вчуся. Хощу ѣсти, ѣмъ. Хощу пити, пю. Я жїю»[64]. Напевно, цю вправу використовували для навчання читання, вивчення букв та розвитку навичок мовлення.

Загалом, «Буквар словено-руського язика» написаний народною мовою, тільки де-не-де можна зустріти церковнослов'янські слова, особливо в релігійному контексті. Також варто зауважити, що між першим (1816 р.) та другим виданнями (1819 р.) є чимало змін, хоча, як здавалось їх не мало би бути. У першому виданні немає частини, присвяченої польській мові, хоча й у другому виданні її обсяг невеликий. Окрім того, друге видання містить більше релігійної тематики, наприклад додано розділ «Науки Дѣтемъ съ писма Святаго». Також у другій частині наявний розділ Главнѣйшая Правила Орфоепїи и Просодіи», тоді як у першому виданні він поданий дуже коротко.

[63] Там само. – С. 407.

[64] Там само. – С. 409.

Але загалом, найбільші зміни стосуються саме мови букваря, яка у другому виданні стала простішою для читання та вивчення. Це можна прослідкувати на прикладі частин тіла. У виданні 1816 року вони описуються так: «Глава, власы, чело, мозгъ. Очи, повѣки. Ухо, уста, варги, лице, нось. Зубы, языкъ, поднебене. гортань. Борода, подбородокъ, шыя, тѣмя. - Перси, груди, хре- беть, ребра, плещи, крыжи, жи- вотъ, лысть, голень, колѣно, нога, пята. - Рамо, рука, лакоть, пал- цы, пазногти, пястукъ, долонь. Скора, тѣло, жилы, кости. Кровь плюца серце»[65] Тоді як у другому виданні – Голова, волоси, чело, мозокъ. тѣмя, потылокъ, Уха. Нось. Очи, повѣки, брви. Челюсть горѣшна, и долѣшна. Уста, варги, зубы, языкъ, поднебеня. Борода. Шыя. Гортань. Голова на хребтевой кости опирается. - 27. Рамя, перси, боки, ребра, хребетъ, плечи. Живіть, крижи, бедро. Руки, ноги. Въ руцѣ: локоть, долонь, пястукъ, пальцѣ, пазногти. Въ ногахъ: колѣно, голень, листь, пята, пальцѣ. - 28. Въ тѣлѣ суть рѣдкія и твердыя части. Рѣдкія части суть: слезы, мозокъ, кровь желчь, слина, поть и иныя мокроты. Твердыя суть: кости, скѣра, жилы, мясо, нервы. Жилы двоякія суть: кровоносныя и кровобіющія. Серце межи ребрами на лѣвомъ боцѣ»[66].

Варто зауважити, що відмінність між першим та другим виданнями Івана Могильницького базується не тільки на мовному рівні, але й на соціокультурних трансформаціях. Тим не менше, зміни простежуються на змісті підручника, його зосередженості на текстах релігійного та побутового спрямування. Зміни мови пояснюється тим, що першою книгою, яку видав І. Могильницький був саме катехизм, а не буквар. Це пояснює часте використання церковнослов'янізмів у першому виданні.

Насамперед у ньому робився акцент на читання релігійних текстів, зокрема «Біблії». Про це є окремий розділ під назвою «Душа». Варто

[65] Мозер М. Причинки до історії української мови / вид. третє і поправл.; за заг. редакцією Сергія Вакуленка. – Вінниця: Нова книга – 2011. – С. 425.

[66] Там само. – С. 425.

зауважити, що вивчення катехизму у школах розпочалось у 1815 році, коли єпископ М. Левицький запровадив його. Тому перед І. Могильницьким постало нагальне питання підготувати підручники. Значна частина цих праць була видана саме в Перемишлі.

Окрім цих видань, він також займався перекладом підручників для навчальних потреб. Завдяки йому було перекладено з німецької мови ряд праць: «Повинності підданих їх монарху», «Порадник для парохів і вчителів».

У 1817 році Іван Могильницький написав «Правила школьнії». Серед яких він виокремив про поведінку перед школою, в школі, в церкві та поза церквою і школою. Ці правила були спрямовані на виховання учнів, формування та розвиток моральних цінностей та норм поведінки. Окремий акцент робився на дисципліні в школі та поза її межами.

Насамперед, Могильницький наголосив про те, що до школи необхідно готуватися заздалегідь, шкільне приладдя має бути в доброму стані, чисте. Перед виходом з дому варто звернути увагу на свій зовнішній вигляд та відвідати туалет. Якщо учень захворів, то необхідно повідомити вчителя. До школи рекомендується йти тихо і чесно, при цьому вітаючись із усіма. Перед входом до школи необхідно оглянути своє взуття та, за необхідності, почистити його. Зайшовши до класу, учень повинен привітатись з присутніми, на шкільному подвір'ї не варто затримуватись. Якщо ж учень запізнився, то краще чесно сказати вчителеві причину запізнення. Аналізуючи ці правила, можна сказати, що вони, безумовно, були фундаментом для виховання учнів.

У школі І. Могильницький рекомендував учням проявляти ввічливість, повагу до інших та особливо до вчителів. Якщо хтось навчається краще, то не потрібно заздрити, краще докласти зусиль для того, аби покращити власну успішність. Перед початком заняття необхідно покласти на парту шкільне приладдя, яке буде використовуватись на уроці. Під час уроку учні мають сумлінно працювати та уважно слухати вчителя, не потрібно кричати, якщо

учню відома відповідь, для цього є рука. Не забув І. Могильницький і про те, що на уроках учні можуть бешкетувати, а тому порекомендував бути спокійними та врівноваженими. Виходити у туалет необхідно тихо, згідно з чергою. Учням заборонялось псувати шкільне майно та видане учнівське приладдя. Під час перерви не варто заважати іншим.

Правила під час поведінки у церкві були не менш важливими та ґрунтовними, адже церкві відводилося важливе місце в житті учня. До церкви треба йти тихо, чемно, слухаючись розпоряджень вчителя. У церкві кожен учень займає вказане учителем місце, Службу Божу учні повинні уважно слухати, можуть також спільно співати. Після завершення Богослужіння учні так само тихо повертаються. Як відзначив Іван Могильницький: «У церкві і на кожному освяченому місці на славу господа Бога, викажіть послух і побожність. Не озирайтеся без потреби, не переходьте з місця на місце, нічого звідти з собою не беріть. Завжди майте молитовник і пісенник. Не штовхайтеся і виходьте з церкви, наскільки це можливо, перед старшими, спочатку хлопці, а за ними дівчата»[67].

Четверта частина шкільних правил – про поведінку поза церквою і школою. У недільні дні необхідно йти до церкви, де поводитись скромно і виховано. Після церкви можна братись за виконання домашнього завдання, яке рекомендується робити охоче і без помилок. Учителів І. Могильницький рекомендує сприймати як добродіїв, яким необхідно подякувати за їх сумлінну працю.

Правила І. Могильницький завершив такими словами: «Цих правил дотримуйтеся сумлінно і пунктуально. Порушники будуть покарані словесно наодинці та прилюдно, зниженням оцінок зі записом у картках успішності,

[67] Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 140.

втратою почесного місця в школі, знаку честі, почесної служби. Інше покарання буде у вигляді сидіння або стояння в окремому місці, ганебному місці, викресленням прізвища з почесної книги, зауваженням або записом у книжці ганьби, навіть різкою чи лінійкою. Покараний отримає погану оцінку з поведінки. Невиправні учні будуть назавжди відраховані зі школи»[68].

Специфіка цих правил показує, що Іван Могильницький з великою відповідальністю підійшов до їх написання, він прагнув виховувати молоде покоління на релігійних засадах. У цих правилах бачимо ідейний вплив його духовної служби, а саме християнських цінностей та моральних чеснот. Чимало з них базуються на основних християнських законах, які, як вважав І. Могильницький, були основою для розвитку учня. Завдяки їх дотриманню серед учнів поширювалася би релігійна та національна свідомість. Підготовка до школи, чистота та відповідальність тільки підкреслюють важливість дисципліни та порядку, а ввічливе ставлення до однокласників та вчителя показує важливість любові до ближнього. Можна сказати, що такий підхід забезпечує інтеграцію релігійних цінностей у навчальний процес. Іван Могильницький зробив неабиякий вклад у виховання молодого покоління своєю працею.

Його перу належить і підручник із логіки – «Логіческія наставленія», який вважають першим підручником з логіки початку 20-х рр. XIX ст. Написаний він руською мовою, що було також не менш цінно. Цей рукопис і досі зберігається в Перемишльському державному архіві і чекає на видавця.

Отже, Іван Могильницький зробив чималий внесок у розвиток галицької культури та освіти. Його підручники стали міцним фундаментом для освіти та виховання учнів і, перш за все, вони покликані формувати учня як особистість, вихованої на основі християнських духовних цінностей. Шкільні правила, які написав Могильницький мали на меті сприяти встановленню певних норм

[68] Там само. – С. 141.

поведінки у школі, церкві. В тогочасний період школа та церква виступали основними вчителями учнів, церква вчила дітей бути покірними, навчала бути милосердними, чесними. Ці два місця впливали на формування моральних цінностей учнів. Саме тому І. Могильницький намагався встановити міцні взаємозв'язки між ними.

2.3. Внесок Могильницького у розвиток галицької культури і освіти та відлуння його діяльності в пам'яті нащадків

Галицька культура займає вагоме місце в світлі історії України. На західноукраїнських землях Галичина була культурним осередком, який об'єднав навколо себе чимало видатних культурних діячів. У XIX ст. греко-католицьке духовенство, як рушійна сила українського національного відродження, підтримувало українську культуру, мову, намагалось розвивати почуття патріотизму, єдності серед населення. Мова виступала символом національної ідентичності, вона об'єднувала людей навколо спільного прагнення до самостійності. І серед видатних культурних діячів особлива увага приділена Івану Могильницькому.

Івана Могильницького зараховують до кола просвітників Галичини, які зробили чималий внесок у розвиток галицької культури. Бувши греко-католицьким священником, Могильницький присвятив своє життя духовній службі українському народу. Попри величезну відданість цій справі він зумів поєднати в собі також і публіциста, чиї праці, трактати спрямовувались на підвищення духовного рівня населення. Вони сприяли збереженню української культури. Саме завдяки йому вдалось утвердити українську ідентичність на території Галичини у надскладний час.

Богдан Гук, науковець з Перемишля, свого часу так відгукувався про постать Могильницького: «Великі постаті минулого не можуть вертатися в нікуди, у них мусить бути своє місце. Найкраще буває тоді, коли вони

вертаються в те місце, де жили у творили. Крилошанин Іван Могильницький – людина вища за сучасників на цілу голову, учений справді навдивовижу обізнаний з минулим рідного краю та його культурними здобутками. Свою свідомість і свої подиву, як на ті часи, гідні знання обернув на оборону народної мови й тією мовою писаного письменства… Іван Могильницький – велика постать початку XIX ст., без якої годі уявити собі дальший розвиток модерної української національної свідомості. Він, мабуть, і не знав, що є першим на всій Україні автором національної революції»[69].

Вагомим здобутком у національно-культурному житті було заснування організації «Товариство галицьких греко-католицьких священиків для поширення письмом просвіти і культури серед вірних». Ця організація сприяла поширенню освіти, підняттю духовного рівня. Ініціатива заснування такого товариства була важливою культурною ініціативою у греко-католицькій спільноті.

Не варто забувати і про те, що І. Могильницький заявив про себе і як про історика. Проаналізувавши історичні джерела, він у своїй «Граматиці» подав відомості про історію України.

Дослідник української історії Богдан Білий писав: «Не можу збагнути, як о. І. Могильницький зумів поєднувати зразкову душпастирську працю з тим, що водночас працював як радник консисторії, керував Дяко-вчительським інститутом, викладав у ньому, працював єпархіальним шкільним візитатором, завідував єпископськими добрами у Валяві, Страшевичах і Вілюничах, екзаменував новосвячених пресвітерів, писав статути, шкільні підручними та наукові праці, був хранителем Капітули, вів доброчинну діяльність і

[69]Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 79.

репрезентував українську Церкву в австрійському сеймі»[70]. Ці слова свідчать про те, що Могильницький був активною людиною, брав участь в громадському житті суспільства, тому його можна вважати одним із найбільших діячів в історії розвитку українського національно-культурного життя. Бачимо, що у Івана Могильницького було чимало обов'язків у різних сферах діяльності. Це була постать, духовно багата, одночасно він міг бути учителем, порадником, священником. Він міг ефективно поєднувати різні посади, при цьому ставився відповідально до кожної справи, за яку брався.

Священники в галицькій культурі відігравали роль лідерів, духовних проповідників. Вони могли виступати посередниками у вирішенні суспільних конфліктів, тими, хто завжди прийде на допомогу потребуючим та бідним. Саме таким і був Могильницький.

Окрім своєї душпастирської діяльності, І. Могильницький досліджував та вивчав рідну мову. Написавши свою «Граматику язика словено-руського» він зумів показати, що на території Галичини є люди, здатні сказати про існування руської мови, навівши при цьому чимало аргументів.

Тісно співпрацював І. Могильницький з польськими вченими, зокрема з З. Доленгою-Ходаковським та С. Лінде, які також займалися науковою працею.

Звернув увагу на Могильницького відомий словенський мовознавець, філолог Єрней Бартол Копітар, який написав замітки до Катехизму І.Могильницького, які були опубліковані у «Віденській літературній газеті». При цьому він відзначив: «Мені шкода, що як чужинець не можу оцінити цю

[70] Там само. – С. 78.

книжку з мовного боку. Та безперечно вона дає ключ до розуміння русинської мови… Досі нею не написано жодного літературного твору»[71].

Отже, постать І. Могильницького справді багатогранна та надзвичайна. Його діяльність у духовному, громадському та освітньому житті Галичини не лише сприяла збереженню української культури, але й утверджувала культурну самоідентифікацію українців, яких у Галичині називали русини. Тому його можемо називати символом єднання інтелігенції та простих селян.

Головним чином зусилля Могильницького спрямовувалися на розвиток галицької культури загалом та заслуговують на визнання. «Отець Іван Могильницький, як справді видатна постать в історії нашої духовності, культури,– підсумовують сучасні дослідники його спадщини, – заслуговує на всіляку пошану і визнання в умовах незалежної України. Зокрема, було б правильним і справедливим називати його іменем освітні заклади, вулиці»[72].

---

[71] Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 74.

[72] Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 79.

Висновки до 2 розділу

Отже, можна сміливо говорити про те, що Іван Могильницький – це справді видатний діяч на громадській ниві всієї України. Його багатогранна діяльність свідчить про його неоціненний вклад у розвиток української мови та літератури.

Написавши свою «Граматику язика словено-руського» він заявив про невичерпність сили українського народу відстоювати свої права та свободи, зокрема, і стверджувати про існування власної мови. Ця праця викликала широкий резонанс у суспільстві, адже до цього ще ніхто не спромігся так аргументовано стверджувати про окремішність української мови. Це свідчить про те, що І. Могильницький, як ніхто інший, розумів роль такої праці для населення, яке в той час, на жаль, не мало власної державності та могло повністю культурно занепасти. «Граматика» стала не лише науковим матеріалом, з якого можна досліджувати мовну картину, але й ідейним підґрунтям для формування й утвердження національної свідомості та самоідентифікації серед населення Галичини.

Окрім знаменитої «Граматики», І. Могильницький причинився і до написання ряду інших, не менш важливих праць педагогічного спрямування. Зокрема, «Букваря словено-руського язика», який став важливим помічником для парафіяльних шкіл. Бувши ревним священником, він не міг не приділити часу релігійному навчанню молодого покоління, а тому взявся за написання «Катехизму».

Крізь усе життя він проніс ідею виховання гармонійного учня, який повинен був навчатись у дусі християнства. Тому він видав «Правила школьнії», які є путівником для успішної поведінки учнів у школі та церкві. Його педагогічні праці – це справжній скарб для всього українського народу, які не втрачають актуальності й до сьогодні.

Внесок Могильницького у розвиток галицької культури та освіти справді є значним, адже відлуння його діяльності ми бачимо й сьогодні. Присвятивши своє життя благу суспільства, І. Могильницький зумів змоделювати якісно новий рівень для подальшого розвитку освітньої галузі, що сприяло покращенню освіченості серед населення. Душпастирська та громадська діяльність зробили його справжнім патріотом українського народу. Його відданість та жертовність говорить про те, що він до останніх своїх днів дбав про те, щоб українська мова та власне український народ все ж таки змогли зберегти свою самобутність.

РОЗДІЛ 3
СПАДЩИНА ІВАНА МОГИЛЬНИЦЬКОГО ТА УВІЧНЕННЯ ЙОГО ПАМ'ЯТІ

Іван Могильницький – визначний громадський діяч, чиє ім'я можна вважати символом віри, натхненності та відданості своєму народу. Його діяльність змушує розвиватися, творити, вона переповнена глибокими почуттями патріотизму, любові до свого народу, до його мови. Завдяки такій особистості моральний дух українського народу перейшов на новий рівень, адже світогляд Могильницького, його ідеї не можуть не надихати. Пам'ятаючи про Івана Могильницького, ми продовжуємо збереження української культурної спадщини, збагачуємо наше сьогодення та закладаємо основи для нашого майбутнього.

Збереження пам'яті про Івана Могильницького – це насамперед та підтримка духовної спадщини, яка визначає нас як українську націю, оскільки завдяки цьому формується наша національна свідомість та самоідентифікація.

Найперше, варто згадати про музей у селі Міжинець, що знаходиться у Самбірському районі Львівської області. Ідея створення музею та іменування школи ім'ям видатного діяча виношувалася досить-таки довго, допоки дирекція школи не наштовхнулася на публікації про Івана Могильницького. Надихнувшись початковими відомостями про цю постать, було вирішено якомога глибше дослідити його життєвий шлях та діяльність. Перешкодою для створення музею був брак архівних матеріалів та незнання цією особистості. Більшість як світських, так і посадових осіб навіть не знали про І. Могильницького, а тому постало нагальне завдання здійснити просвітницьку роботу. Проте, всупереч перешкодам, офіційною датою відкриття музею вважається 3 жовтня 2010 р. Саме тоді почав функціонувати перший в Україні музей, присвячений Івану Могильницькому. На заході були присутні чимало

посадовців, вчених, учителів, учнів, зацікавлених громадян та дослідників життя та діяльності Могильницького. Серед присутніх були і представники духовенства. Тодішній архиєрей Самбірсько-Дрогобицької єпархії Української греко-католицької церкви Ярослав Приріз провів чин освячення. Відкриття пам'ятної таблиці було грандіозною подією, адже це було привселюдне визнання заслуг отця Івана Могильницького. На пам'ятній дошці розміщено такий напис «О. Іван Могильницький (1778-1831), видатний український учений-філолог, культурно-освітній і науковий діяч». Окрім того, у селі Дроздовичі було розміщено 2 пам'ятні знаки з нагоди 200-річчя від заснування Товариства греко-католицьких священників.

Експозиція музею є доволі багатою; складається з шести розділів, перший з яких присвячено висвітленню життєвого шляху Могильницького. На стенді є світлини церкви у селі Улюч, де він народився, наведені біографічні відомості про батька й матір, місця навчання – Улюч, Перемишль та Львів.

Наступний тематичний розділ присвячено духовній діяльності І. Могильницького. Найперше згадано про нього як про священника, засновника «Товариства греко-католицького духовенства». Його релігійна діяльність була спрямована на підтримку духовенства, підняття духовного рівня нації. Як священник, І. Могильницький розповсюджував освіту, відкриваючи народні школи. До цього розділу під назвою «Тут він душпастирював» зібрано чимало архівних матеріалів, пов'язаних саме з духовною діяльністю, зокрема і документи про його призначення на парафію у селі Дроздовичі, та на місце Нижанковицького декана.

Як відзначав його сучасник Михайло Левицький, єпископ Української греко-католицької церкви: «Все в найкращому порядку. Народові і дітям подає

духовну науку всякими заходами, його ревність заслуговує на всяку похвалу і треба бажати, щоб другі душпастирі його взір взяли за правило для себе»[73] .

Відзначився Іван Могильницький і в тому, що сприяв будівництву нових церков та шкіл. Поряд з інформацією про це, особливо цікавим та вражаючим є експонат – гілка старого ясеня, яка стала символом побудови цих будівель. Як свідчать архівні документи, ясен, який ріс поряд із церквою висох. Однак після відкриття музею сталося диво – це дерево знову випустило нові паростки. Диво це чи просто збіг обставин – невідомо, але однаково це дерево стало справжнім символом відродження, непереможної сили духу, твердості віри. Можна припустити, що повернення цього дерева до життя відображає повернення спадку та імені І. Могильницького до кола визначних діячів українського культурного життя. Ясен став свідченням того, наскільки важливою є спадщина Могильницького, його впливу на творення суспільного життя українців Галичини й не тільки. Після цієї події, яка викликала широкий резонанс та інтерес, виникло обговорення та підтримка щодо канонізації отця Івана Могильницького, адже його внесок у розвиток громадського та церковного життя свідчить про його вагоме місце у житті українського народу.

Створенню «Товариства греко-католицьких священників» також приділено не менше уваги. І. Могильницький є не тільки засновником цієї організації, а й автором «Статуту» товариства, й якому відзначалася мета та напрямки діяльності, при цьому акцентувалася увага на освітній сфері. Окрім того, відзначився І. Могильницький і у створенні Дяко-вчительського інституту. Ця освітня установа мала на меті підготовку кваліфікованих кадрів для народних шкіл, при цьому навчання відбувалося суто релігійному дусі. Як відомо, І. Могильницький особливу увагу приділяв греко-католицизму, адже сам був священником, а тому бачив потребу в тому, щоб у молодого покоління

[73]Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 43.

формувалися християнські цінності та чесноти ще змалку, насамперед, у школі Це знайшло відображення у його «Шкільних правилах», які складаються з 61 пункту. Їх поділено на чотири частини та розміщено в музеї на окремому стенді. У музеї представлені й титульні сторінки педагогічних праць – «Букваря», «Катехизму Малого», «Логічних настанов», які піднесли рівень освіти в Галичині та допомагали формувати духовно розвинену молодь.

Ще однією пам'яткою про І. Могильницького є його могила. Після того, як у 1902 році було ліквідовано старий цвинтар у Перемишлі, могилу І. Могильницького було розкопано, а останки перенесено на новий цвинтар, де було встановлено дубовий хрест. На жаль, із часом могила занепала, допоки її не було знайдено та відновлено. Знайшов могилу дослідник історії Перемишля Богдан Білий у 2002 р. Після цього там встановили пам'ятну дошку. Захід щодо освячення нового пам'ятника відвідало близько 150 осіб, зокрема, й Богдан Білий. Митрополит Іван Мартиняк провів чин освячення. Коротку інформацію про цей захід помістили в часописі «Нове слово» Це відновлення могили було символом не тільки з погляду вшанування пам'яті, але й з огляду на важливість збереження культурних пам'яток нашого народу. Ця унікальна історія віднайдення могили, свідчить про відродження національного життя українців незалежно від часу та обставин.

Як відзначав Богдан Гук: «Думка про перепохоронення о. І. Могильницькго була прекрасна – це добре видно з нинішньої перспективи… Хтозна, чи нинішнє покоління перемишлян мало б який небудь шанс віднайти місце спочивання Крилошанина, якби не її старовинність та форма. Адже по війні… управа цвинтаря дала згоду на знищення понад 70 українських могил… Забуття про могилу Крилошанина – це фрагмент цілої великої інженерії забуття про український Перемишль»[74]. Перепоховання

[74] Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 51-52.

І. Могильницького зараз розцінюється як важливий крок у збереженні пам'яті про нього, адже існувала реальна загроза забуття цієї постаті.

У 2010 році, з нагоди 55-річчя отримання статусу середнього навчального закладу, відбувся ще один захід із увічнення пам'яті про І. Могильницького. Дирекція школи спільно з дослідниками життя отця церкви вирішили видати кольорові буклети, в яких би висвітлювалась історія школи від часу створення до сьогодення. Не маючи змоги висвітлити цю багатогранну постать в одному буклеті, було вирішено видати цілих три буклети, кожен з яких подавав окремі аспекти життєвого шляху, духовної та освітньої діяльності. Одна зі сторінок першого була присвячена отцю Івану Могильницькому, де наведено інформацію про біографію, його духовні та освітні здобутки, наукова спадщина, подано світлини з його зображенням і надгробком.

Інший буклет присвячено педагогічним працям І. Могильницького, зокрема, «Шкільним правилам», які є важливою складовою вивчення освітньої спадщини науковця і священника. Ці правила перекладено на сучасну українську мову, адже у варіанті, написаному ним, є чимало незрозумілих для сучасного покоління слів.

Останній буклет – це збірка висловлювань українських вчених, громадських діячів про І. Могильницького, зокрема, Михайла Грушевського, Михайла Возняка, Пантелеймона Куліша, Григорія Лакоти, Михайла Кріля, Богдана Гука та ін.

У 2003 р., з нагоди 225-річчя від дня народження І. Могильницького «Укрпошта» приєдналася до відзначення цієї дати й видала ювілейні конверти з його зображенням. Варто зауважити, що це не тільки предмет поштового обігу, але й символ пам'яті про цього видатного діяча.

Окрім того, на честь ушанування пам'яті про Івана Могильницького було проведено чимало конференцій. Проведення таких заходів дає можливість усіх охочим проаналізувати його наукову спадщину, духовне служіння

українському народу, це також один із активних інструментів популяризації його спадщини серед громадськості. На одній конференції було здійснено дискусії, заслухано доповіді, в яких осмислювали місце та роль І. Могильницького в українській історії.

Однією з перших була конференція у селі Міженець, де були присутні чимало громадських діячів, учнів, учителів, а також професор ЛНУ ім. Івана Франка Михайло Кріль, який виступив із доповіддю про суспільно-політичну ситуацію в Галичині в часи життя Івана Могильницького. Учасник конференції Богдан Білий розповів про перипетії з пошуками могили І. Могильницького. На конференції присутні висловлювали думки щодо важливості подальшої популяризації діяльності о. І. Могильницького.

Виставка у 2014 р. в бібліотеці ім. Костянтина Чеховича в Перемишлі, присвячена творчості та життєвому шляху Івана Могильницького, була також визначною подією. Цей захід став ще одним кроком до популяризації та вивчення спадщини І. Могильницького як видатного українського діяча серед широкого кола не тільки дослідників, але й пересічних українських громадян.

На виставці всі охочі могли ознайомитися з біографією Івана Могильницького, із його літературною та науковою спадщиною, а також осмислити його внесок у розвиток української культури. Такий захід дозволив відчути дух та ерудицію цього видатного священника, пройнятися його ідейними поглядами та думками, висвітленими у працях. І саме це можливо через відображення його життя, творчості та важливих моментів його діяльності.

Виставка стала не лише джерелом знань про І. Могильницького, а й ґрунтовною локацією для зближення суспільства – вчених, літературознавців, студентів та всіх, хто цікавиться українською культурою. Вона відобразила важливість та актуальність творчості Могильницького для сучасності, яка покликана відзначити його величезний внесок у формування національної

свідомості та української літератури. Ця подія стимулювала подальше дослідження та популяризацію творчості цього видатного письменника як одного з ключових діячів української історії, культури та педагогіки.

Ще одна конференція, яка відбулася 28 вересня 2011 р., була не менш важливою подією, на якій вшановували пам'ять про видатного освітянина, українського літератора Івана Могильницького. Цей захід було організовано з нагоди першої річниці надання школі імені І. Могильницького, а також відзначення заснування першого в Україні музею І. Могильницького.

На конференції були присутні вчителі християнської етики, історії та учні школи, які активно ділилися своїми дослідженнями та знаннями про життя та діяльність І. Могильницького. Виступи й доповіді стосувалися різних аспектів його творчості та впливу на суспільство початку XIX ст.

Насамперед, учителі та учні розглядали історичне середовище, в якому жив і творив І. Могильницький, а також акцентували увагу на його освітній діяльності, важливості його «Шкільних правил», ролі як визначного будителя українського народу на західноукраїнських землях. Цей захід був не тільки важливим кроком до вивчення життя та діяльності І. Могильницького, а й засобом підтримки, розвитку культурно-освітнього середовища, в якому відчутне відлуння його спадщини. Ця конференція підкреслила важливість вивчення спадщини Івана Могильницького для подальшого розвитку української освіти та культури, визнання його заслуг як духовного провідника галицьких українців на початку XIX ст.

Варто згадати про ще одну науково-практичну конференцію, яка відбулася 27 листопада 2018 р. Її провели у Старосамбірській середній школі на тему «Шкільні правила отця Івана Могильницького в сучасній школі».

У конференції взяли участь чимала кількість громадських діячів, учителів та учнів, таке поєднання дало змогу урізноманітнити та поглибити обговорення. Виступав професор Михайло Кріль, який дослідив історичний та геополітичний

контекст епохи, у якій формувалася постать І. Могильницького. Завдяки цьому присутні не тільки краще зрозуміли історичне середовище в той час, але й пізнали створення його «Шкільних правил».

Ірина Лапицька, дослідниця життя Могильницького, зосередилася на значенні праць цього діяча для розвитку освіти українською мовою. Це дало змогу їй підкреслити вплив його педагогічних поглядів і цінностей на українську освітню систему.

Учні згаданого освітнього закладу на цій конференції також долучилися до обговорення окремих положень шкільних правил Могильницького. Завершилася конференція врученням її учасникам буклетів зі «Шкільними правилами» І. Могильницького. Це показало їх важливість для сучасної освіти.

Надалі відбувалися ще інші численні конференції, присвячені Івану Могильницькому, а саме: у Львові 29-30 листопада 2018 р., у Самборі 2 січня 2019 р. з нагоди 240-річчя від дня народження Могильницького та в селі Нижанковичі, що на Львівщині, у березні 2019 р.

Життєвий шлях, освітня та духовна діяльність о. І. Могильницького стали джерелом, що надихає не одне покоління українців. Зокрема, йому присвячено численні поетичні твори. Ці вірші втілюють його життєве бачення, духовні переживання та внутрішній світ, проникають до коренів української ідентичності. У них відбиті погляди на постать І. Могильницького, його ставлення до життя, до суспільства, до церкви, школи. Це не просто рядки, але відлуння його внутрішнього світу.

Одним із перших поетичним твором ушанував смерть І. Могильницького Осип Левицький:

Дивіться, він лежить неживий,

Могильницький, наш Крилошанин,

Владиці й народу милий.

Так учений завжди був Іван.

Душа його тепер прямує

До ангелів на небесах,

Дружина, Мати ах! Заводить

Ллються з очей усіх сльози

Печаль для нас![75]

Цей вірш, присвячений смерті Могильницького, показує відчуття глибокої втрати. Поет висловлює сум, печаль, описуючи його як людину, яка завжди стояла на сторожі знань і мудрості. У вірші відчувається піднесений тон, який віддзеркалює пошану до І. Могильницького. Описуючи його як ученого, який завжди віддавався розвитку нації та освіті, автор підкреслює його вагому роль у суспільстві та серед українського народу.

Згадується про Могильницького і в гімні Міженецької школи, автором якого є Ірина Лапицька:

Нині тут з нами поруч він –

Повернувся крізь століття

З гордістю школа в Міженці

Носить ім'я, його ім'я[76].

---

[75] Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька. Наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – С. 65.

[76] Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи... – С. 67.

Окрім того, Ірина Лапицька є автором інших віршів про І. Могильницького: «Єдина світлина, що для нас збереглася», «Ясен Могильницького в Дроздовичах», «Невже я знову в цей край повертаю», «Предтеча «Руської трійці», «У день народження о. Івана Могильницького» та ін.

Отже, Іван Могильницький був душпастирем, освітянином, чия діяльність відіграла важливу роль у формуванні української літературної та освітньої традиції. Він став справжнім символом національного відродження і патріотизму.

Сучасне суспільство виявляє значний інтерес до творчості Івана Могильницького, що допомагає зберегти його спадок для майбутніх поколінь. Організація конференцій, присвячених дослідженню життя, творчості та спадку Могильницького, дозволяє обговорювати його внесок у різних аспектах – від літературної спадщини до освітньої діяльності.

Проведення виставок, де на суд громадськості представляють літературні твори та інші матеріали, пов'язані з І. Могильницьким, розширюють розуміння його життя та діяльності. Наукові дослідження, які стосуються різних аспектів життя і діяльності І. Могильницького, сприяють глибокому розумінню його спадку та впливу на сучасність.

Могильницький залишив вагомий слід в українській культурі та науці, а його твори та ідеї надалі надихають сучасних письменників, митців, освітян. Пам'ять про Івана Могильницького – це важлива частина культурної пам'яті всієї України.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі зроблена спроба системно дослідити роль Івана Могильницького у розвитку української освіти в Галичині. Після здійснення дослідження можу зробити такі висновки:

1. Проаналізувавши освітню системи Галичини в другій половині XVIII-першій половині XIX ст., можна відзначити, що тогочасна освітня система поступово починала розвиватись, зазнаючи значних політичних і релігійних трансформацій. У той час поставали нові освітні заклади, що сприяє підняттю освітнього рівня населення. Мовне питання в тогочасній Галичині посідало одне з вагомих місць, адже будучи під Австрійським пануванням, український народ зазнавав обмежень збоку влади, а це в свою чергу відбивалось і на освіті. Реформи освіченого абсолютизму принесли нову хвилю у розвиток української освіти, її визнали, почали запроваджувати у навчальний процес. Загалом, історичний контекст розвитку Галичини свідчить про вплив на культурне життя населення, який позначився на формуванні національної свідомості серед населення.
2. Життєвий шлях І. Могильницького свідчить про те, що він був не просто греко-католицьким священником, а людиною, котра віддано боролася за утвердження в освіті релігійних аспектів. Крім того, дослідження його життя показує, що він займався активною просвітницькою діяльністю на теренах Галичини. Освітні здобутки Могильницького свідчать про його неоціненний в освітню галузь, попри будь-які тогочасні виклики. Упродовж усього життя він завзято і пристрасно працював над розвитком національної освіти в Галичині.
3. Дослідивши духовну діяльність І. Могильницького можна стверджувати, що він був ревним священником, котрий намагався проповідувати та вселяти в людські серця Слово Боже й церковні істини. Одним із його важливих досягнень було заснування «Товариства галицьких греко-

католицьких священників», яке займалося культурно-просвітницькою діяльністю серед населення. І. Могильницький вирізнявся своїми релігійними поглядами, які активно вкладав у розбудову національної ідентичності українців. Поєднавши у собі педагога та священника він намагався створити освічене суспільство, яке буде багатим духовно.

4. Докладно у магітерській роботі проаналізувано найвідоміші праці І. Могильницького – «Граматика язика словено-руського» та «Відомість о руському язиці». На підставі осмислення їхньої структури та змістового наповнення прийшла до висновку, що ці праці є важливими лінгвістичними розвідками для вивчення мовознавчої спадщини Галичини у XIX ст. Ця праця І. Могильницького стала підґрунтям для стандартизації та систематизації народної мови. У ній відображено не тільки мовні концепції, але й встановлено основи для подальшого розвитку української мови. Не менш важливою є й передмова, у якій І. Могильницький аргументовано веде мову про окремість української мови та її право на існування.
5. Для глибшого розуміння ролі Івана Могильницького у розвитку освіти в Галичині було досліджено й інші педагогічні праці, зокрема: «Буквар словено-руського язика», «Катехизм», «Правила школьнії». Зазначено, що, окрім священничої діяльності, І.Могильницький чимало уваги приділяв освіті та навчанню молоді. Його «Буквар словено-руського язика» – це ще один доказ значного впливу на розвиток освіти. Значення «Букваря» полягає в тому, що він допомагав не тільки вивчати мову, але й ставав міцним фундаментом для культурного розвитку молоді.
6. Прагнучи зблизити церкву та школу, І. Могильницький активно впроваджував у навчальний процес основи релігії. Його «Катехизм» став посібником, у якому були зосереджені основні християнські теми, молитви, і це формувало гармонійно розвинену та духовну багату особистість. «Правила школьнії» також стали вагомим здобутком у розвитку українського шкільництва, адже у них він давав поради щодо

правильного поводження у церкві та школі. Ці правила актуальні й до сьогодні.

7. У процесі висвітлення внеску І. Могильницького у розвиток галицької культури та освіти було з'ясовано, що він справді зробив чимало. Протягом усього життя він намагався утвердити навчання рідною мовою, створював підручники та правила, сприяв заснуванню нових шкіл, збільшенню їньоїх кількості.
8. Окремо у праці досліджені етапи ушанування І. Могильницького, визначено способи увіковічнення пам'яті про нього, які переконують, що ця багатогранна діяльна постать нашої історії не забута. Чимало дослідників зверталися до вивчення його діяльності, релігійного, наукового та педагогічного доробку. Ім'я Івана Могильницького назавжди утвердилося в історії української мови, культури та релігії: його ім'ям назвали Міжинецьку школу, відкрили музей І. Могильницького, на його честь відбуваються конференції, які сприяють поглибленню знань про його життя й діяльність, а численні наукові дослідження розкривають щоразу нові сторінки для подальшого вивчення цієї неперевершеної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баїк Л.Г. Стан народної освіти, школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях в період панування Австро-Угорської імперії. Дрогобич: ДДПІ ім. І. Я. Франка, 1965. 59 с.
2. Бліхарський Р. Українська релігійно-церковна преса в Галичині періоду Австрійської імперії (1804-1867 рр.): зародження та ідейно-тематичні домінанти / Р. Бліхарський // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. - 2015. - Вип. 5. - С. 62-75.
3. Брик І. Йосиф Добровський і українознавство / І. Брик // Записки НТШ. Львів, 1929. – С. 30.
4. Витанович І. Українські землі під Австрією й Угорщиною в рр. 1772–1918. Галичина // Енциклопедія Українознавства: заг. ч. Київ, 1995. Т. 2. С. 484–489.
5. Возняк М. Студії над галицько-українськими граматиками XIX ст. // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1910. – С. 75-146.
6. Возняк М. Філологічні праці І. Могильницького // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1910. – С. 1-9.
7. Возняк М. Як пробудилося українське народнє життя в Галичині за Австрії // Видавнича спілка «Діло». – 1924. – 178 с.
8. Гірна Н. Мовна політика Австрії на західноукраїнських землях у кінці XVIII – першій половині XIX століття // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – Київ, 2020. – Вип. 154 (№ 3). – С 57-61.
9. Грушевський М. Ілюстрована історія України / Михайло Грушевський; репр. відтворення вид. 1913 р. – Київ: [б. в.], 1990. – 524 с.
10. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI – XVII віці. – Київ; Львів, 1912.

11. Демський М.Т. Могильницький Іван // Українська мова. Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія, 2000. С. 336 –337.

12. Дуднік О. Перемиський осередок українського національного відродження на початку XIX ст. у довідкових виданнях // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 4. С. 39–49.

13. Едер Е. Реформи Йосифа II в Австрійській імперії та їхнє поширення у Галичині // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Вип. 61. – 2015. – С.127-135.

14. Заброварний С. Перша «азбучна війна» в Галичині // Наше слово. 2011. № 15. [Електронний ресурс]. Режим доступу:: https://nasze-slowo.pl/persha-azbuchna-viyna-v-galichini

15. Замлинський Т. Іван Могильницький – видатний діяч українського національного відродження (до 180-ї річниці від дня смерти) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 693: Держава та армія. – С. 147-152.

16. Заневич О. Становлення української літературної мови: рукописні граматики XVII – XIX ст. / О. Заневич // Людина в мовному просторі: історична спадщина, проблеми, перспективи розвитку: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (17–18 травня 2018 р.) / упорядники: І.Я. Глазкова, В. В. Богдан. – 2018. – С. 75-78.

17. Захаревич І. Роль греко-католицького духовенства у національно-релігійному русі в Галичині в середині XIX ст. / І.В. Захаревич // Болісні травми минулого: історична правда та імперативи сумління: матеріали XVI Міжнародної наукової конференції (Львів, 12-13 квітня 2015 р.) / упоряд.: Я. Кіт. – Львів: Український католицький університет, 2015. – С. 40-51.

18. Казакевич О. Основні чинники українського національного відродження XIX ст. / О. Казакевич // Науковий часопис Національного педагогічного

університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ: НПУ, 2008. – Вип. 5: до 175-річчя НПУ ім. М. П. Драгоманова. – С. 178-184.

19. Кирчів Р. Роль Перемиського гуртка українських учених у розвитку народознавчих зацікавлень в Галичині (10–20-і рр. XIX ст.) // Перемишль і перемиська земля протягом віків: зб. наук. пр. і матеріалів Міжнар. наук. конф., організованої Наук. тов. імені Т. Шевченка в Польщі, 24–25 червня 1994 року в Перемишлі / під ред. Степана Заброварного. – Перемишль-Львів, 1994. – С. 131–137.

20. Кріль М. Могильницький Іван // Енциклопедія Львова. – Львів, 2012. – Т. 4. – С. 672-673.

21. Кріль М. Служіння церкві і народу: з нагоди 180-ї різниці пам'яті Івана Могильницького // Парадигма sacrum & profanum у літературі та культурі. – Дрогобич, 2011. – Вип. 5. – С. 128-134.

22. Кріль М. Український будитель Іван Могильницький (до 235-ої річниці з дня народження) // Педагогічна думка. – 2013. – № 2. – С. 16-22.

23. Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині / Микола Лесюк. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. – 732 с.

24. Лесюк М. Формування української літературної мови в Галичині в умовах австрійського режиму / Микола Лесюк // Галичина: наук. і культ.-просвіт. краєзн. часопис. – 2003. – № 9. – С. 145-154.

25. Мозер М. Причинки до історії української мови / вид. третє, поправл.; за заг. редакцією Сергія Вакуленка. – Вінниця: Нова книга – 2011. – 848 с.

26. Матеріяли до історії гал. Руського шкільництва в рр. 1801-1848 // Збірник історично-фільософічної секції Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 5. Матеріали до культурної історії Галицької Русь XVIII – XIX віку / Вид. І. Франко.

27. Мацюк Г. Доба просвітництва в лінгвославістиці: ідеї універсалізму в нормативному описі української та польської мов // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Вип. 24. – 2011. – С 132-137.
28. Микитюк В., Качмар В. Історія дидактики чи дидактика історії? (рецензія на монографію: Дмитро Герцюк, Теодор Лещак. Педагогічна освіта і наука у Львівському університеті (1812 – 1939). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 432 с.) // Східноєвропейський історичний вісник. Випуск 26. Дрогобич, 2023. С. 174–178.
29. Могильницький І. Ведомость о Русском Языке / Іван Могильницький; підгот., вступ. ст. і прим. В. Ґрещука; Прикарпат. ун-т імені Василя Стефаника, Ін-т українознавства. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 130 с.
30. Могильницький Іван // Енциклопедія українознавства / гол. ред. проф. д-р В. Кубійович. Т. 5 / Перевидання в Україні. Львів НТШ, 1996. С. 1633–1634.
31. Оленич Я. Формування дослідницького інтересу в української наукової громадськості Східної Галичини до слов'янознавства (кінець XVIII ст. – 1830-ті рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 16(1). – С. 90-97.
32. Отець Іван Могильницький: повернення до парафії на початку XXI ст. Дослідження, матеріали, документи / упор. Михайло Кріль, Ірина Лапицька; наук. ред. Михайла Кріля. – Львів: ЛА «Піраміда», 2021. – 168 с.
33. Панфілова Т. Соціально-економічні та національно-політичні реформи в Австрійській імперії на зламі XVIII – XIX ст. та їх вплив на зародження структур українського громадянського суспільства / Т. Панфілова // Історичні студії. 2013. С. 29-35.
34. Пилипів І. Становлення богословської освіти греко-католицької церкви в першій половині XIX ст. // Наукові записки Тернопільського

національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. – 2016. – Вип. 2, ч. 2. – С. 122–126.

35. Понкратова В. Генезис та еволюція категорії роду іменників у давніх граматиках української мови (XVI – перша половина XIX ст.) / В. М. Понкратова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія: Філологія. Мовознавство. – 2015. – Т. 255, вип. 243. – С. 82-87.

36. Потапюк Л. Початки національного відродження на західноукраїнських землях в першій половині XIX ст. / Л. Потапюк // Історико-педагогічний альманах. – 2009. – Вип. 1. – С. 87-92.

37. Райківський І. Розвиток українського мовознавства в Галичині в першій третині XIX ст. // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2005. – Вип. 9. – С. 3–14.

38. Райківський І. Українське національне відродження кінця XVIII – початку XX ст. // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2000. – № 4. – С. 25–48.

39. Ріпецький М. Світлий спомин з історії нашого церковно-народнього відродження (в 100-ліття смерти о. Івана Могильницького) // Бескид. – 1931. – Ч. 1 (79). // [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://bit.ly/3iAN1Ux

40. Рудакевич О. До питання про основи української національної освіти: релігійний чинник у виховному ідеалі // Оргкомітет. – 2022. – С. 155-159.

41. Рудянин І. Участь греко-католицьких священиків у роботі громадських організацій Східної Галичини у XIX – на початку XX ст. // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки. – Луцьк 2008. – Вип. 11. – С. 25-29.

42. Русанівський В. Історія української літературної мови. – Київ: АртЕк, 2001. – 392 с.

43. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.
44. Слободянюк О. Внесок І. Могильницького у розвиток націєтворчих процесів в Україні // Інтелігенція і влада. – Вип. 40, ч. 1. – 2019. – С. 178-186.
45. Слободянюк О. І. Могильницький – провісник національного відродження Галичини // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Вип. 4 (70). – С. 10-13.
46. Слободянюк О., Глушкова Н. Утвердження культурної та національної ідентичності українців Галичини XIX ст. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Вип. 3 (76). – 2021. – С. 8-12.
47. Сніжко І. Українське національне відродження кінця XVIII – XIX століття: конспект лекції з дисципліни «Історія української культури» / І. А. Сніжко. – Харків: УкрДУЗТ, 2017. – 33 с.
48. Статєєва В. Назви на позначення території України, українців, української мови в європейських джерелах XIII – XVIII ст. / В. Статєєва // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Філологія. Соціальні комунікації / редкол.: В.В. Барчан (відп. ред.), Ю.М. Бідзіля, Н.П. Бедзір та ін. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2013. – Вип. 1 (29). – С. 263–272.
49. Стеблій Ф. Перемиський культурно-освітній осередок та його діячі епохи українського національного відродження (перша половина XIX ст.) // Перемишль і перемиська земля протягом віків: зб. наук. пр. і матеріалів Міжнар. наук. конф., організованої Наук. тов. імені Т. Шевченка в Польщі, 24–25 червня 1994 року в Перемишлі / під ред. С. Заброварного. – Перемишль – Львів, 1994. – С. 103-129.
50. Стеблій Ф. Предтечі «Просвіти» / Ф. Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – Вип. 19. – С. 7-20.

51. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772-1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994.
52. Стухляк М. Іван Могильницький – видатний діяч українського національного відродження // Збірник тез доповідей XV наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. – 2011. – С. 300.
53. Франко І. Нариси з історії української літератури в Галичині // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – Т. 27. – Київ: Наукова думка, 1980 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ifranko.name/uk/HistLit/1888/NarysyZIstorijiUkrLit/SprobyProsvitnojiRoboty.html
54. Франко І. Панщина та її скасованє 1848 р. в Галичині //Друге, попр. вид. Львів,1913 (Літературно-наукова бібліотека).
55. Химка І.-П. Греко-католицька церква і національне відродження у Галичині 1772-1918 / І-П. Химка. – Львів: Ковчег, 1993. – С. 73-107.
56. Циб М. Отець Іван Могильницький – провісник національного відродження Галичини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2011/739-john-mohylnytskyy-creator-of-national-revival-in-galicia.html
57. Щурат В. На досвітку нової доби. Статті й замітки до історії відродження Галицької України. – Львів: Накладом НТШ, 1919.